۳ رمضان ۱۳۲۶ دوشنبه ۱۵ سنتابر ۱۹۰۸

شورا

آبونه بدلی : سنه‌لك: ۴، آلتی آیلق ۲ روبله ۲۰ کاپك.
« وقت » برلن برگه آلوچیلارغه :
سنه‌لك ۷ ، آلتی آیلق ۳ روبله ۸۰ کاپك‌در .

آدرس :
Редакція «ШУРО» Оренбургъ — Rédaction du «Chouro» Orenbg. our

اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان علمی وادبی مجموعه‌در. نومر ۱۸

مقاله‌لر

آمریقا فکرلری

وقت

اوزی یوق، اما اوزی بیك بهالی برشی «وقت»در. «وقت» حوادثنك اوتوب طور مقداری عبارت اولور.

«ساعت» دیدیکمز نرسه کیسه، کن اولان ساعت یوروندن بیلنور، اما «کون» دید یکمز، اوز کوچارنده یرنك آیلانوب قویا شغه قارشو طورروی اولور.

«وقت» نك بزم حیاتمز وافکارمز ایچون بیوك اثری وبیوك اهمیتی واردر. بونك باشی یوق، آخری اولورغه ده ممکن دگل. بز خاطرمزگه اوتکان وقت ایله کیله‌چکنی فکرلر ایسه‌ك ده بولندیغمز دقیقه‌گه کوب التفاتمز اولنماز.

نه وقت سیزومز یوغالسه، شوندە طبیعی «وقت» هم یوغالور. اوشبونك ایچون یوقلاب طوردیغمز ده کوبمی آزمی یوقلادیغمز دن خبرمز اولماز. آدم اوغلی حادثه‌لرنك اوتوب طوروینه دقت ایتماز اولسه وقت طو قتار. اولم وقتی بعینه اویقو وقتی کبیدر (انسان اویقو حالنده وقت اوتدیکنی بیلماز ایسه اولم حالنده هم بیلماز دیمکدر).

اگرده بر کیمسه‌گه: «اولدیکنگ صوك میلیاردلر ایله یللر شعورمز، حسسز ادرا کسز یاطورسون» دیبولور اولسه کوکلی تارغوب مضطرب اولور، تأسف ایلر، لکن اولدیکی صوك شعوری بتدیکی ایچون آنك قاشنده میلیارد ییلنگ فرق دقیقه‌دن بر فرقی‌ده یوقدر. زیرا آنك قاشنده «وقت» یوقدر.

دنیاده بتون عمری بر کوندن عبارت اولان حیوانلر بار. شول کون باشنده دنیاغه کلوب صبیلق، یکیتلك، قارتلق دورلرینی تماما

اوزدروب دنیادن کوچه‌لر. بو بـر کون، بونلر ایچون آدملرگه اولان یوز ییل عمر کبیدر. بونلرنڭ هر دقیقه‌لری بزم بیللرمز قدر اوزون حساب ایدلنه در. اما محیط دڭیزی اوطرا اولرنڭ بیڭلر ایل یاشامکده اولان باقه‌لرغه کوره بزم ییللرمز، آنلرنڭ ساعتلری قدر اولسـون یوقدر.

«وقت» عجیب بر شیدر، اما آنڭ بو لنولری اوزندن بیگراك عجیبدر. آدملر ساعتلر یاصیلر، بو ساعتلر دقیقه لرنی دگل حتی ثانیه‌لرنی واق کیساکلرگه بوله‌لر. حالبوکه نور بر ثانیه‌ده بر تیره سندن یدی مرتبه آیلانوب چیقادر.

بز «وقت» نی بیللرغه بوله‌مز، قویاش تیره سندن اوشبو کوچك برمزنڭ بر مرتبـه آیلانوب چیقوی «ییل» اولوب اوشبو مدتده ایسه یر اوز کوچارنده ۳٦۵ مرتبه آیلانه‌در. قویاش تیره سندن وغیر متناهی اولان فضادن آیلانمکده اولان برنڭ تون طرفنـده اولان کوچری توگراك روشده اوزینه بر خصوصی صورت ایله یکرمی یدی بیڭ ییل مدتنده بر مرتبه آیلانه‌در.

بو سوزلرنی «وقت» نی بیلدرر ایچون یازدق شمدی بیلدگزمی «وقت» نه‌در؟!

«وقت» ایسـه طوغروسـی سـنڭ هر تورلی اشنی اشلرگه کوچڭ یته‌چك فرصتڭدر.

۵۰ ییل یاشامش کیمسه دنیاده ٤۳۸۰۰ بیڭ ساعت طورمش اولور. بونڭ اوچدن بری یعنی ۱۴٦بیڭ ساعتی اویقوده، آشاو وایچو همده یوونو وکیونـوب توشاکدن طورو ایله توشاككه کرو ایچون هر کون اوچ ساعت یعنی بتون عمرنده ۵٤۷۵۰ ساعت اوتمش اولور. ایمدی ۲۳۷۲۵۰ ساعت بتدی. بوندن صوڭ بر قاچ بیڭ ساعتی اویون، کولکو، یالقاولق وبولمی طورغان فرضلر ایله تلف اولور. ایشته عزیز وقت شویله معناسزیرگه ضایع اولوب طوردیغی حالده، کوب کیمسه‌لر عمرلرینی کچرر ایچون چاره‌لر ایزلرگه مجبور اولورلر.

هر شهرده وهر قریه‌ده «وقت»نڭ پك قیمتلی ایدیکنی بیلدروب طورر ایچون الوغ الوغ تمثاللر قویارغه تیوشلی، آتا آنالر بالالرینه اوشبو تمثاللرنی کوستروب «وقت»نڭ اهمیتلی ایدیکنی قان وتنلرینه آرالاشدروب اوسدررگه، دین عالملری‌ده اوشبو تمثاللرنڭ یانینه باصوب «وقت»نڭ نهایت درجه‌ده شرفلی وعزتلی ایدیکی حقنده اثرلی وعظلر سویلاب طوررغه تیوشلی.

بر ساعت اوتمك، اختیارکده اولان فرصتڭ ضایع اولدی دیمکدر. حالبوکه شول فرصت ایچنده بر تورلی فائده‌لی اش اشلرگه اختیارڭ وار ایدی.

عجبدرکه، آدم اوغلی بو کونگه قدر «وقت» نی نیچوك اوتکاردم؟ دیه اوز اوزینی حساب ایده‌چك یرده «وقت»نی نیچوك اوتکاریم؟ دیه یورمکده‌در.

کچن ییل نه ایشلادڭ؟ کچن «وقت»دن نه کبی فائده کوردڭ؟ کیچه نه قیلدڭ؟ بو کون نه قیلمقده‌سن؟ عقلڭ کوبدر، بونلر طوغروسنده فکر ایت!

اوگز اوزینڭ وقتنی اصلا تلف ایتماز. اوگز سیرمك وبونڭ سببندن انسانلرغه فائده ویرمك (ایتی وخدمتی ایله) ایچون یاراتلمشدر. ایشته شونڭ ایچون جمیع وقتنی یا خدمت ایله یا سیرمـك ایچون آشامق

ایله عمر کچرر. سنك ایچون هم عمرکی اوزك مخلوق اولدیغك شی حقنده صرف ایتمك تیوشلیدر.

اگرده فرصتنی غنیمت بیلوب ایسه هر بر یکیت «وقت» دن استفاده ایله بیلور. بر ساعتده گوزل بر کتاب مطالعه ایتمك ممکن اولور. یاخود کیلەچك ساعتکده گوزل اشلمك ایچون بوساعتکنی کیفکنی خوشلاندرر وتربیه ایدرسن. بوشیده فائدەلیدر.

هر وقت بالالرکه «وقت»نك عزیز وقیمتلی ایدیکنی سویله! اگرده آنلر «وقت» بهاسنی تقدیر ایده بیلسەلر امین اولکه: آنلر عمرلرینی مسعود اولەرق کچررلر.

سن واسپانیا

فرانکلین اوزینك قومی اولان آمریقالولرغه: «اگرده بای اولەق ایستر ایسەکز، مالنی جیو حقنده اجتهاد ایتدیککز قدر طوتا بیلورگه ده اجتهاد ایله‌کز! اسپانیا بتون آمریقانی مالك اولدیغی حالده طوتا بیلمادیکی سببلی بایی آلمادی» دیمشیدی.

ای اوقوچی! اگرده مالکنی طوتابیلماز ایسەك سن ده‌اسپانیا کبی اولورسن. (طوتا بیلمك چیغشنی کیلوگه قاراب طوتمقدر).

مالنی تابوچی کوب، اما طوتا بیلوچی آزدر. اسپانیا دولتی اوزینك مصرفنی، فائده سینه کوره طوتمادیغندن اوزینك ملکلرندن فائده لنه آلمادی. اما فرانکلین فقیر بر فامیلیه دن طوغدیغی حالده الك مشهور بر بای اولوب وفات ایتدی.

خلقلرغه نصیحت ایتوچیلردن کوبلر، شول نصیحتلری ایله عمل ایدرگه اوزاری بیلمیلر. اما فرانکلین کشی گه ایتکان نصیحتلرندن اوزی بیگراك فائده کورر واوزی عمل ایلر ایدی. فرانکلین: «اش اشلامك یخشی، اجتهاد ایتمك فائده لی، شوبله ایسەده تابقان نرسەنی طوتا بیلورگه تیوشلی، اشنك واجتهادنك ثمره سی شول وقتده غنه کورلور» دییور ایدی.

مال طوتا بیلمگان اشچی وکسبچی عمری بارنچه خدمتچی اولور وهیچ نرسەسی اولماد یغی حالده دنیادن کوچار.

مال تابا بیلو هنر توگل، بلکه تابقان مالندن هر کون آزغنه بولسه‌ده کیسه‌گه جیا بارا بیلمك هنردر.

الله تعالی آدم بالاسینه «عادت» دیگان بر نرسه احسان ویرمشدرکه بونك سببندن بیك چیتن نرسەلرنی آدم اوڭلی قیلور. اسراف غه عادت ایتمك ینگل اولدیغی کبی اقتصادغه (طوتا بیلورگه) عادت ایتمك ده ینگلدر.

فرانکلین نك نصیحتلرندن دخی اوشبو نلردر: ۱) مالنك قدرینی بیلورگه ایستەسڭ براودن باروب بورچ صوراب قارا! بیك ینگل گنه بورچغه ویرسەلر، شوندن صوڭ مالنك قدرسز نرسه ایدیکنی سویلرسن. ۲) برینه بورچلی اولسەك آنك قلی بولورسن. ۳) کورشیکدن بر آلتون بورچ آلسەك اوزڭنك حریتڭنی آڭا رهن ایتمش اولورسن. ۴) ایکنچی مسخرەلك، یالان سو یلامك ایدیکی معلوم، اما برنچی مسخرەلك ایسه کشی گه ویرەچك اولمقدر. ۵) کیسه بوشاسه آدمنك فضیلتی وکمالتی قالماز. ۶) بورچلی بولمق قل بولمق اولسه، زنهار بورچ آلمه، اوزڭنك حریت واستقلالڭنی صاتمه! اقتصاد ایت حر بولورسن واوکنماز سن! ۷) طوتوڭنی تابقانڭدن آزراق ایته

آلسه‌ڭ سندن الوغ فیلسوف یوقدر. اڭ صوڭ سوز شولدرکه: بورچ آلمه! اقتصاد ایت! دنیاده‌طورر ایچون اوشبو ایکی‌سوز یتار!

فرانکلین حکمینڭ اوشبو نصیحتلرینی آتا وآنا اوزلرینڭ بالالرینه بیکلاتور وکوز لری اوکلرینه زور تاقته‌لرغه یازوب‌قویار غه تیوشلی. (فخر الانبیاء افندمز حضرتلرینڭ «اقتصاد ایدوچی محتاج اولماز. معناسنده اولان: «ماعال من اقتصد» سوزی فرانکلین‌سوزینه کوره دخی موجز وشمولليدر).

علوم عالیه درسلری

(باشی ۱۵نچی نومرده)

(محمد فرید وجدی حضرتلرینڭ)

ملکیت خلافنه اولان تاوشلر، اصلده دنیانی بوزار ایچون دگل؛ بلکه بعض بوزوق اورنلرنی توزاتور ایچون دیه چیقمش وبویله دعوانی ایدوچیلرده اوزلرینه «اشتراکیون» اسمینی ویرمشلر ایدی.

اشتراکیون دییور:— ملکیت

هیئت اجتماعیه ایچون ضررلی بر شیدر، زیرا بونڭ سببندن انسانلرده طمع طوغادر، دیوانه‌لق‌درجه سینه یتمش مال جیمقلر بولادر، قارنداشلکلر کیسوله‌در، دنیاده نزاع کوبایه در، اولم وصوغشلر آرتوب طورادر، بر آووچ انسانلر بیکلر ایله اوزلرینڭ طوغانلر ینی قل وحیوان صفتنده صاناب، مرحمتسز وشفقتسز صورتده خدمت ایتدرەلر، بایلر ومنصب اهللری اوزلرینی سیمرتوب سفاهت عالمنده یورته‌لر، اڭ کوب اولان بر گروه خلق، خوار وسفیل اوله‌رق بولرنڭ ایشلرینی ایشلاب بتون عمرلرینی کچررگه مجبور اوله لر، حقیقت حالده انسانلر هر بر طبیعی حاللرده تیگزلردر، دنیاده اولان مال نه قدر اولسه ده اولسون آدم اوغللرینڭ مشترك (اورتاق) حقلریدر، بو ماللر بتون آدم اوغللرینڭ خدمتلری سببندن پیدا اولمشدر. ایمدی انسا نلر اوزلرینڭ برلکده تابمش ماللرندن بر تیگز وبرلکده فائده‌لنورگه تیوشلی، برگه تابدقلری مالدن بعضیلری بیك کوب وبعضی لری بیك آز فائده آلوب طورمق آچیق صورتده عدالتسز وحقسزلق اولور. مال تابمق ایچون ایکی تورلی عاملگه لزوم وار در، بونلرنڭ بری ایسه میت (اولك) حکمنده اولان سرمایه در وایکنچیسی ده آدم بالالرینڭ خدمتلریدر. مال حاصل ایتمك طوغروسنده اولان هر تورلی حرکت وهر تورلی حیات اوشبو ایکی عامل اثری اولوب، بونڭ سببندن اڭ فائده‌سز وخاصیتسز نرسه لرده فائده‌لی ومنفعتلی بر شی اولورلر. مثلا یر آستنده میلیونلر ایله طونلر یر کومری اولنور، اما بو کومر یر آستونده طوردیغی مدتده یرنڭ اوستنده میلیونلر ایله انسانلر صغوقدن اوشوب وفات ایدرگه ممکندر. یر آستنده اولدیغنده طوزان قدر اولسون قیمتی اولمامش کومر، یر اوستینه چیقدیغی ایله قیمتلی مال اولور. اوشبو قیمتسز اولان نرسه‌نی قیمتلی ایدن عامل ایسه اشچیلرنڭ خدمتلری وکوچلرندن باشقه شی دگلدر. ایمدی حال بویله اولدیغنده بونچه مشقت وهلاکتلرنی اوستلرینه آلوب کومر چیقارو چی آدمنڭ حقی اوشبو کومر (مال) نده

حقی آز اولمق باکه هیچ اولماماق روا دگلدر. مال جیوچیلر ایسه طبیعی حقلرنڭ خلافنه حرکت ایته‌لر وآدم بالالرینڭ خدمتلرندن گنه فائده‌لنوب طورمقلری ایله دنیانڭ نظامنی بوزالر، طوغروسی قیمتسز شیلرنی مال ایتوچی عامللرنی طبیعت خلافنه اوله‌رق بنده ایدوب طوتالر. اوشبو سببدن بتون عالم اوز آرالرنده اتفاق توزوب، اشتراکی اولان بر حکومت تأسیس ایدوب، شوڭا تابع اولورغه وافراد ده ملکیت حقلرینی بتروب بتون مالنی جمله امت کفیللگی اوزرینه توزولمش بانقه‌لرده صاقلارغه تیوشلی. هر بر کیمسه‌گه ایسه بانقه‌ده اولان مال ایله پراسینتسز فائده‌لنورگه حق ویرلور. ایشته اوشبو سایه‌ده بتون انسانلر بر طوغمه حکمنده وبر تیگز اولورلر، بایلر بتدیکی کبی فقیرلرده قالماز. حسد، طمع، منازعه وغیر بوزوق خلقلردن صافلانوب آدملر اوزلرینڭ عقلی اولان کوچلرینی استعمال ایده بیلورلر. بو سایه‌ده یر یوزی حقیقت حالده انسان طوراچق بر عالم اولمق صلاحیتنی کسب ایدر، بو کونگی جبر وخیانت، ظلم وحیله، مکر وآلدامق کبی شیلردن اثر اولسون قالماز!».

ایشته اوز مذهبلرینی رواجلاندرر ایچون اشتراکیون طرفندن کتورلمکده اولان دلیلرنڭ خلاصه‌سی وخلاصه‌لرینڭ خلاصه‌سی اوشبودر. بو کونمزده جهانده اولان علملی وفهملی، عقللی کیمسه‌لردن بو مذهب‌گه بخشی کوز ایله قاراوچیلر وممکن قدر یاردم ویروب طوروچیلر کوبدر.

اوقوچیلرغه معلوم اولدیغینه کوره بو مذهب بنا ایدلنه‌چك نیگز «ملکیت» نی بترمك ودنیا یوزندن محو ایلمك اولدیغندن مذهب صاحبلری اولان اشتراکیون بار کوچلرینی ملکیتنڭ حقوق طبیعه‌دن دگل ایدیکنی اثبات ایلورگه صرف ایدرلر. اگرده ملکیتنڭ طبیعی دگل ایدیکنی اثبات ایده آلسه‌لر اشتراکیون مذهبی اوز اوزندن آیاقغه باصاچق وآنی بوزاچق قورالر تابمق مشکل اولاچقدر. اوشبو سببدن متشرعون (زاقون توزوچی فیلسوفلر) ایله اشتراکیون آراسنده «ملکیت حقوق طبیعه‌دنمی، دگلمی؟» دیه بر نزاع میدانه کلمشدر. هر ایکی طرف اوز مسلکلرینی صواب کوستریر ایچون غیرت ایلرلر وبر چوق عقلی دلیللر کتورورلر. شمدی بز بو یرده هر ایکی طرف دلیللرینی حکایت ایدوب کوستره‌چکمز. اصل نزاع متشرعونڭ «مملوك» نی تعریف ایتمکلرندن باشلانور. بونلر مملوکنی: «خواجه‌سز اولغان بر نرسه‌نی انسان اوزی ایچون جیمق» دیه تعریف ایلرلر (۱).

اشتراکیون: بویله معنا ایله مملوك اولان شینڭ اصلا حرمتی یوقدر. خصوصا انسان کوب کیمسه‌لرگه کرکلی اولان نرسه‌نی اوزینه بیغوب قویار اولسه آنده نه کبی حرمت اوله بیلور؟ بوندن باشقه، مذکور معنا ایله مملوك اولان بر شینڭ میراث اوله‌رق خلفلرینه قالمقینه اصلا دلیل یوقدر، دیورلر.

متشرعون طرفندن هولانده مملکتنده ۱۶۴۵ ده وفات اولان زاقون عالمی جروتیوس وآلمانیاده ۱۶۹٤ تاریخنده وفات اولان فیندورف ملکیتنی اثبات ایدرگه دنیاده اولان انسانلرنڭ اجماعلرینی دلیل ایتمك اولدیلر. اوشبو ایکی عالم اوزرینه ایاروب فرانسزلرده

(۱) عربچه‌سی: «الشیء الذی احتازه احد الافراد ولم یکن قبل ذلك ملکا لاحد» در.

زافون عالملرندن اولان مونتسکیو (۱۷۵۵ ده وفاتدر) اوشنداق ۱۷۷۸ ده وفات اولان روسسو اوشبو روشده دلیل کتوردیلر:

انسانلرنك هیئت اجتماعیه لری اوز آرالرنده اجتماعی بر عقد ایتدیلر واوشبو عقد موجبنچه ملکیتنی اقرار ایلدیلر وآڭا حرمت ایدرگه قرار ویردیلر.

اشتراکیون : جروتیوس ،

فیندورف ، مونتسکیو وروسسو دیدیکنچه ملکیت اگرده آدمیلر طرفندن قویلمش عقد سببندن گنه اولور ایسه بوشی ملکیتنك طبیعی بر حال اولماديغنی صریح صورتده اقراردر. زیرا طبیعی اولان شی، انسانلرنك عقدلرینه محتاج اولماز.

آڭلاشلدی که ملکیت طبیعی برشی دگل بلکه یالڭز هیئت اجتماعیه طرفندن اولان عقد سببندن گنه یوروب طورر. اویله برشینی دنیاغه چیقارغه ویورتورگه سبب اولان عقدنك شول شینی قطعی صورتده بترورگه ومحو ایدرگه صلاحیتی اوله بیلور.

زیرا هر ایکی طرفنك عقدغه اولان نسبتی بر درجه ده در. اویله ایسه شول عقد ایله ملکیت بترلسون!

اشتراکیون دلیللری وبحثلری کوچلی ایدیکنی بیلوب ، صوڭ زمانده اولان زافون فیلسوفلری، اشتراکیون بحثاری کلماز لك دلیللر ایزلوگه کرشدیلر وبویله روشده دلیل کتوردیلر:

انسان اوزینه کرکلی دیه بیله یکی شیلرنی اوزینڭ اجتهادینی صرف ایدوب اوزی ایچون حاضرلب قویمقنده وشونی کوبایتمکنده، آرتدرمقنده حر اولوب ، باشقه لرنڭ ایسه بوڭا مانع اولورغه حقلری یوقدر. بویله حریت سببندن کسب ایدلن شیلر طبعیدر واوشبو سببدن ملکیت ده طبیعی بر حق اولور.

(آخری وار).

اسلامیت وعدالت

(باشی ۱۶ نچی نومرده)

اوت. بو واسطه لق وظیفه سنی انسانلرڭ کندیلری طرفندن وضع اولنان قوانین عمومیه ده بلکه کوره بیلور. پك اعلی اویله فرض ایدهلم، اویله اولسون. ایشته اسارتڭ الڭ بیوگی بوراده میدانه چیقیور.

شویله که انسانلرڭ آز چوق ایلرو کلنلری کندی فکر ووجدانلرینڭ حکملری ایله مذکور وظیفه‌یی کورمك اوزره برطاقم قانونلر وضع ایده چکلر. بتون جمعیت افرادنڭ وجدانلری ایستر ایستمز، حق ناحق بو قانونلرڭ خارجنده هیچ بر حکم ویرهمیه، نه اولسه اولسون بو قانون دائره سنده حرکت ایتمیه مجبور طوتله‌چقلر. حال بوکه بو قانونلر افراد جمعیتنڭ کچوك قسمی طرفندن تنظیم اولنمشدر. بر چوق کیمسه‌لرده بو قانونلره تابع اولمق استمیور؛ بونڭ موجبیله حرکت ایتمیه وجدانلری بر تورلی قائل اولهمیور. آرالرنده صوڭ درجه اصابت ایدن وحقلی اولانلرده واردر. لکن قوه جبریه هیچ بر کیمسه‌نڭ یقاسنی براقمیور؛ هر حالده بو قانونلری تانمغه جبر ایدیور. نه یاپسون بیچاره انسان وجداننڭ خلافنده حرکته مجبور اولیور.

ایشته انسانیت شاٌننه موافق اولمیان

حقیقی اسارت وجدانیه بودر . ایشته بونگ ایچون انسانلر هیچ بر وقت بو نوع قانونلره تابع اولمق ایستمز؛ مخالفت ایدرلر بو سببدن دنیانگ هیچ بر گوشه‌سی هیچ بر زمان داخلی قارشقلقلردن خالی قالمیور . بو بیچاره‌لره اختلالچی نامی ویرلور؛ ارباب فساد دینلور؛ بونلر حقنده هر درلو دنائت جائز کورلور . بونلری آصارلر کسرلر . بیچاره انسان دنیاده بر قاچ سنه یاشیه‌جغی عمری وار ، آنده‌ده راحت کوره‌میور : عذاب وجدانی ایچنده ویاخود ظلم آلتنده ازلیور .

لکن انسانلر کندی وجدانلری ایله قائل بولندقلری خالقلری جناب الله طرفندن وضع بولنان قانونلره اتباع ایتمکده اصلا تردد ایتمزلر . وجدانلرینده بو قانونلره بالضرور ایناندیور . نیچون ایناندمسون ، قانونلری وضع ایدن کندیلرینی یوقدن وار ایدن الله در . جناب حق ایله انسانلر آراسنده اصلا مساوات ومشابهت یوقدر . چونکه جناب الله خالق کائناتدر ؛ ازلیدر ، ابدیدر . بوندن باشقه اللهنك وضع ایتدیکی قانون ، مدنیت بشریه یی محافظه‌یه تماما کافی وانسانلر انسانیتلری دائره‌سنده نه قدر ترقی ایتسه‌لر جمعیت انسانیه‌یی تمام سعادت ایله ادامه‌یه کافیدر . چونکه بو قانونلری وضع ایدن الله ؛ علیمدر ، حکیمدر ودها بو قانونلرچه هر کس حقوقده مساویدر ؛ افراددن هیچ برینگ دیکرینه نظرا حقوقچه آرتقانی یوقدر . جناب الله هیچ بر کیمسه‌نگ کندیسنی طانیمق وقانوننه اتباع ایتمکدن باشقه دیکر برینه اسیر اولمسنی امر بیورمامش وهیچ بر وجهله بونی تجویز ده ایتمامشدر . چونکه جناب الله عادلدر ، مدبردر . (۱)

جناب الله طرفندن وضع اولنان قانونلری اجرا ایدنده « هیئت اداره » در (۲) . بو هیئته منسوب اولانلرك حقوقچه باشقه انسانلردن هیچ فرقلری اولمیوب یالگز لوجه الله بو وظیفه یی اجرا ایدرلر . بو جمعیته منسوب اولانلرده انسانیتگ بتون معناسنی اوزلرنده جمع ایدرك کمال سربستی ایله مسعود انه کون کچررلر . بو جمعیتده « جمعیت فاضله » اسمی ویرلور . بو عنوان آلتنده بتون عالم انسانیته نمونه اولرق تاریخگ ایرشه بیلدیکی زمان ایچنده آنچق بر جمعیت تشکل ایتمش . فقط چوق دوام ایتمه‌مش ، « فاضله‌لك » صفتی ضائع ایدلمشدر . ایشته بو جمعیتده « حکومت فاضلهٔ اسلامیه » ایدی .

بو اثباتلردن آکلاشلیور ، که دین نه درجه حساس ونه درجه حقیقی ایسه وجدانه اولان تنبیهی ده اودرجه عادلانه اولور .

---

(۱) طبیعی بو فقره‌لری اوقویانلرك خاطرلرینه دین اسلام کله‌چکی شبهه سزدر . زیرا بو معنالر بو کونده موجود اولان دینلرك هیچ برنده کورلمیور . بو معنالر بتون قوتلریله آنچق اسلامیتده اجتماع ایتمشلردر . آنگچون « اسلامیت عین انسانیت » دینلیور . وبو معنایی افاده ایچون قرآن کریمده « ان الدین عندالله الاسلام » وارد اولمشدر . اوشبو مقاله‌ده اسلامیتك حاوی اولدیغی بو عالی معنالری پك قیصه بر روشده اولسه‌ده کوسترلمیه چالیشله‌چقدر .

(۲) « اطیعوا الله واطیعوا الرسول واولی الامر منکم » آیت کریمه سی موجبنچه کندیلرینه اطاعت واجب اولان « اولوالامر » دن مراد اوشبو جمعیت عادله مأمورلری ایدیکی معلومدر .

بر دینڭ علویتنی وحقیقته دها موافق اولدیغنی طبیعی بو جهتدن دخی تدقیق ایده بیلورز. کوزمزی بو جهته دوندردیکمز کبی همان اسلامیت اوکمزه چیقیور؛ کندوسنی کوستریور. شاهدی‌ده تاریخدر.

شویله‌که دین اسلامڭ ظهوری هر نه جهتدن مطالعه‌یه آلنورسه آلنسون انسانیت ومدنیتجه تأثیرات فوق العاده‌سی کورلمشدر. هر درلو حیثلکلره وفنا اخلاقلره آلشمش وکیدرمسی ممکن اولمیان اوهام وخیالاته قاپلمش اولان پت پرستلری پك آز بر زمان ایچنده متمدن ایلدی یك دیگریله دشمان اولان قبائل متشتته واقوام مختلفه‌یی بر نقطه‌یه طوپلیوب بر حکومت منتظمه حالینه قویدی. آرالارنده ظلم یرینه عدالت کلدی. بینلرنده اولان منافرت یرینه اخوت ودوستلق یرلشدی. (۱)

حال بوکه هیچ بر دین اولجه متشتت (تارقاو) اولان قوملری برادارجه طوپلایوب بر حکومت فاضله حالینه وضع ایله‌چك بر قانون کوستره مامش وحقوق طبیعیه‌یی تماما محافظه آلتینه آلەمامشدر.

(۱) «وان یریدوا ان یخدعوك فان حسبك الله هو الذی ایدك بنصره وبالمؤمنین والف بین قلوبهم ولکن الله الف بینهم انه عزیز حکیم» آیت جلیله‌سنده بو نقطه‌لره اشارت واردر.

دوامی ٥٩٠ صحیفه‌ده (آخری وار)

م. حلیم ثابت استانبول

عمومی لسان

(باشی ۱۷ نچی نومیرده)

٥

اسپرانتو

زامینغوف اوزیننڭ ایجادی اولان لسانی حقنده امیدی زور اولدیغی ایچون ایجاد ایلمش لسانینه‌ده «رجا» و «امل» معنالرنی آڭلاتمقده اولان «اسپرانتو» دیه آتامش وبو لسان حقنده پك کوب اثرلر میدانه کتورمشدر.

مسیو غاستون اسمنده بر ذات، اسپرانتو لسانی خصوصنده «پاریژ» شهرنده خصوصی بر جمعیت تشکیل ایتمش وصوڭره‌ده آوروپاده پك کوب عالملر وبیوك ذاتلر اوشبو جمعیت اوزرینه اعضا اوله‌رق کرمشلردر. شمدی بو لسان حقنده صرف، لغت کتابلری ترتیب ایدلوب عمل گه قویلمشدر.

پاراخودلر، تیمر یوللر، تجارت وهر تورلی معامله‌لر آدم بالالرینڭ بر بریله اختلاط ایده چکاری واوشبو وقت تفاهم واسطه سی اولسون ایچون بر لسانه محتاج اوله‌چقلرینی، بو کونده جهان یوزنده اولان لسانلر غایت چیتن وقاعده سز اولدقلری سببلی هیچ بری تفاهم واسطه سی خدمتنی ایدرگه صالح اولمادقلرینی فکرلب زامینغوف اسپرانتو لسانینی غایت ینگل ومطرد قاعده‌لرگه بنا ایدرك ترتیب ایلامشدر.

٦

اسپرانتو حقنده ندوه‌لر

اوشبو لسان طرفدارلری ١٩٠٥ نچی ییلدن اعتبارا آوروپاده عمومی اسیبزد (ندوه لر) یاصارغه کرشدیلر. برنچی جیولشلری «بولدنی» شهرنده بولوب ٦٥٠ وکیل؛ ایکنچی جیولشلری ١٩٠٦ ده «جنوه» شهرنده بولوب بیك وکیل؛ صوڭغیسی انگلتره نڭ «کمبریج» شهرنده بولمشدرکه، بوڭا بیك یارم وکیل کیلگان. دورتنچی قونغره سی بو ییل گیرمانیانڭ، «دره زدن» شهرنده ٣ نچی آوغوستده باشلاندی.

٧

اسپرانتونڭ طرفدارلری

اسپرانتونڭ الڭ ترقی ایتدیکی مملکتلر فرانسیه ایله انگلتره بولوب بونلرنڭ برنچیسنك، اسپرانتوگه کوب یاردم ایتمکده اولان محلی اداره لرده رار.

اسوبیچ وفرانسیه مملکتلرینڭ پالیتسیه لری بو لساننی عموم پالیتسیه لسانی اولارق قبول ایتونی موافق کوروب باشقه مملکت پالیتسیه لرنده اوڭا بوڭا دعوت ایتمشلردر. روسیه نڭ الڭ بیوك فیلسوفلرندن اولان غراف لیف طولستوی اسپرانتو حقنده: «هربر آوروپالی طرفندن بو تلنی بیلور ایچون صرف ایتله چك وقت اکارلق پك آز، نتیجه لری ایسه شول قدر بیوکدرکه، بونی اوگره نودن طیولمق ممکن توگلدر» دیمشدر.

اوز اقلامی اسپرانتونڭ بتون آوروپاده عمومی لسان اولارق قبول ایتلووی کوتیله در. مثلا، نمسه سوسیالیستلرینڭ ناشر افکاری اولان «سوسیالیست مانافیست» غزته سی وفرانسوز اشچیلرینڭ «له‌روڤیه» سی بونی اشچیلر ایچون عمومی تیل ایتوب آلونی تکلیف ایته‌لر. بوندن صوڭره عمومی اسیبزدلرده اوشبو تیلده سویلاشونی لازم کوره‌لرکه: شبهه‌سز جیگللکی پك کوب بولور.

یوز بیگلرچه طرفداری اولان عمومی صلح جمعیتی ده اوشبو فکرده در.

انگلیز اشچیلرینڭ ناشر افکاری اولان ژورناللرده اوشبو لسانده کوب مقاله‌لر یازلنه در.

اوشبو کونده «اسپرانتو» ایله سویلاشوچیلر ٢٠٠،٠٠٠ مقدارنده اولدیغی تخمین ایدلنه در.

٨

اسپرانتو ادبیاتی.

فرانسیه ده اوشبو لسانده غزته‌لر چیقدیغی بیان ایدلدی. بوندن باشقه مذکور لسان ایله نشر اولنمقده برچوق مجموعه لر واردر. ٢٠ مملکتده اسپرانتو تلی ایله قرق تورلی ژورنال نشر اولنوب طوردیغی روایت ایدلئور. بونڭ کوبسی انگلتره ده در. بوندن باشقه اوشبو لساننی دنیاده نشر وتعمیم ایتدرمك حقنده بر چوق جمعیتلر تأسیس ایدلنوب، بونلر ایسه غایت جدی صورتده خدمت ایلرلر. هومر وشکسپیر اثرلری بو لسانه ترجمه ایدلنوب باصدرلدیلر. باشقه مشهور مؤلفلرنڭ اثرلری ده ترجمه اولنمقده در.

۹

اسپرانتونك اصلی وقاعده لری.

اسپرانتو تیلی حقیقت حالده آوروپا خلقلرنی براشدرمك قصدی ایله ایجاد ایدلد یکی سببندن آنلره معلوم وآنلر قاشنده‌ده اعتبارلی اولان « لاتین » لساننده آلنوب ترتیب ایدلمشدر. فقط لاتین لسانی قبیلندن آغر اولمای غایت ینگل اصوللر اوزرینه بنا اولنمشدر.

اسپرانتو لسانی ساده وقاعده‌لی اولد یغندن تحصیلی قولای وایکی آی ظرفنده سویلاشرگه ممکن اولاچقدر.

بتون صرفی ۱۶ قاعده دن عبارت اولوب، اوشبو قاعده‌لرنك هیچ بر استثنا وفلا نلری یوقدر. کلمه‌لرینگ اصللری آنچق ۹۰۰ سوزدن عبارت اولوب، تصریفی کلمه‌لرنگ اوللرینه وآخرلرینه طوتاشدراچق علامتلردن عبارتدر.

اسپرانتو لغتلری جمله‌سی قیاسی اولوب، شاذ واستثنا اولنماز. اوشبو جهتدن یوزبیت لك بر کتاب ایله «اسپرانتو» لغتنی تمام‌صرفی ایله اوگرنمك ممکن اولور. حتی ایلکدن فرانسزچه یاکه انگلیزچه بیلن کیمسه ایچون اون کون مدتنده تحصیل ایتمك ممکن اولور.

قولجه سلطانلغی و تارانچیلر کیملر ؟

(باشی ۱۷ نچی نومیرده)

چاچتراشلر گری خواجه‌نـك بوطینه کرگان پوله‌نی چغارغانلر. نه ایچوندر، گری خوجه، اوز بوطینه پوله اوتکانلکنی خلقغـه بلدرماسکه تله‌گان و.... شوندوق ئلیگـی چاچتراشلرنك باشلرن چابدروب اوزدرتمشدر. « گری خوجه » ترلگان چاقده مازامات‌ده کیم طرفندندر، اولدرلمش ایدی. « گری خوجه» طوتدی‌ده اوزن سلطان اعلان قیلدی. خلق بوکاده پروتیست ایتمادی. چونکه خلق بران کبی، نفوذلی آدملردن قورقوب، حیا تسز طوره ایدی. کوبکه بارمادی گری‌خوجه نك اوزن ملا « شوقوت » نامنده براو اولدروب اوزینی سلطان اعلان ایتدی. خلق بوکاده پروتیست ایتمادی. ملا شوقوت سر عسکر اینوب اوقو، یازو بلماز، لکن تارانچیلر قاشنده پك آکلی واوتکن ذهنلی صانالغان «عبد الله اوغلی» نام آدمنی تعیین ایتدی. بو آدمنك بردن بر عیبی: افراط ماقتانو هم طوقتاوسز آلداو ایدی. فقط نه ایچوندر. شول وقتلرده « ایلی » صووی بوینده‌غی « آرستان » آوالنك آخوندی وقاضی عسکری بو عبدالله اوغلینه ملا شوقوت ایله، بنم باباملنی اولدرمش، امین‌خان خوجه‌نی اولدرکه درست دیه فتوی بیرگان

اوزی یاردملاشکان . عبدالله اوغلی بونلرنك ایکبسنده پك تیز اولدروب ۱۸۶۷ نچی یبلن اوزینی « ابراهیم اوغلی » اسمی ایله سلطان اعلان قیلدی .

ابراهیم اوغلی قولجه سلطانلغینی ۱۸۷۰ نچی ییلغه قدر سلامت اداره قیلدی. اوشبو ۴ ییل ایچنده آنی اولترگه تلاوچیلر کوب بولغالاسه‌ده، مقصودلرن اورنینه ینکررگه برسی‌ده موفق بولمادی، چونکه بو سلطان یاننده قوتلی صاقچیلر طوتا وخفیه‌لر آصری ایدی . ابراهیم اوغلی اوزی شبهه‌لانگان یاکه یارانماغان هر آدمنك باشینی چابدرا، ظلمینه چیك یوق ایدی .

اوشبو وقتلرده قاشغار مملکتنده مشهور یعقوب خان چغوب قاشغار مسلمانلرینه استقلال آلوب بیره باشلاغاچ ابراهیم اوغلینه‌ده کشی یباروب برگه‌له‌شوب قطایلرغه قارشی صوغشو نی تکلیف ایتدی. لکن ابراهیم اوغلی، اوزینك آغاچ طوپلرینه ایسی کیتوب بو تکلیفنی رد ایتدی؛ چونکه تارانچانك اوز عسکری ایله قطاینی جیکوب قاشغار هم ترکستاننی صوغشوب آلو خیالنده ایدی . (حالبوکه تارانچالر ۵۰ بیکدن آرتق توگل ایدیلر) . ابراهیم اوغلی یدی صو، ترکستان، بخارا وکوب آسیا ولایت هم حکومتلرینی صوغشوب آلو فکرینه پك نق بیرلمش ایدی . آنك یاننده‌غی مأمورلر نك ده همه‌سی اوشبو پلاننك وجودکه چغاچغینه نق اشانا ایدیلر .

۱۸۷۰ نچی ییل یتدی. اوشبو یلنك جاینده قولجه‌گه روس طرپراغندن قاچمش بر « تازا بك» اسملی کشی کیلدی. بو آدم « آلماتا » ده حبسدن قاچقان ایکن. یدی صو ولایتینك گوبیرناتوری غنرال قولپاقوفسکی بو آدمنی طوتوب بیرونی ابراهیم اوغلندن طلب ایتدی؛ قولپاقوفسکی نك ابراهیم اوغلندن قورقماینچه بویله قطعی صورتده طلبینه ابراهیم اوغلی غار لاندی . اول، آچولانوب: « قولپاقوفسکی خان‌ده توگل ، سلطان‌ده توگل . شول سببلی آنك طلبلرن قاراب واقسنمیم » دیه جواب قایتاردی. آراده صوغش چغاچغینی کوتدیکندن اوز خلقینی صوغشقه حاضرلی باشلاب آره‌لرینه: «روسلر هیچ صوغشا بلمیلر هر نه‌قدر اورتا آسیانی آلسه‌لرده، قوت یا اوستالق ایله آلما دیلر؛ بلکه مسلمانلرنی گناهلرینه مقابل جزا اولارق الله اوزی روس قولینه بیردی. روس عسکرلری پك یاقتی کونلرده‌ده چاق کوره لر ، همه‌سینگ کوزلری صوقور . اگر آنلر نی کورو ایله بر سورهٔ فاتحه اوقوب یبارسه‌ك، بتونلای صوقرایوب ، آبنوب یغلالر . روس صالداتی آتقه آتلانسه، شوندوق یغلوب توشه، یوری؛ بامی .....» کبی خبرلر تاراتدیلر . تارانچیلر «روس عسکری قطاینقدن ناچار؛ آره‌ده صوغش باشلانسه تارانچیلر جیکوب روس عسکرن آسیادن قووب ترکستاننی آلاچقلری شبهه‌سزدر »فکرینه کیلدیلر وشادلا نشوب صوغش کوته باشلادیلر .

۱۸۷۱ نچی ییلده یاز کیندات: « ایلی » نك صول یاقاسنده‌غی « دابون» آولینه روس عسکری یاقنلاشا» خبری کیلدی . ابراهیم اوغلی نیزکنه عسکرن حاضرلی باشلادی؛ روس عسکرینه قارشی «طوقولاق» اسملی قوماندان ادارسنده برفرقه تارانچی عسکری چقدی ، بو عسکرنك قورالی: چوقمار، کوراك وبالطه‌دن عبارت بولوب آره‌ده بر نیچه ملتقن بار ایدی . صوغش باشلاندی؛ تارانچیلر بر نیچه روسنی اولدروب دورتسینگ باشن چابوب

اوزوب آلدیلر؛ صوغش نغایدی ، تارانچیلر نڭ کوبسی تلف بولدی؛ قالغانلری قاین طوغری کیلدی شونده تابا قاچدیلر . مذکور ۴ روس باشن ابراهیم اوغلینه ایلتکاچ، اول : « ایندی روسلر پك حسرتده ! چداماسلر . بتون روسیه بزگه قارشی قوزغالور » دیه سویلامشدر .

کینات قولجه‌غه روسلر صوغشسز قارغوسی ، سویدون، باباندای قلعه‌لرن آلدیلر . مذکور قلعه‌لرنڭ عسکرلری روسلر ایله نق صوغشورغه تلاسه‌لرده، طوب طاوشلرینه چداما دیلر؛ «طاوشدن قورقوب اسیر بیرلدیلر » خبری کیلدی . «سلطانلرنڭ سلطانی» اولان ابراهیم اوغلی بوڭا برده قایغورمادی؛ «بولك چاکوشکه توشسه خبرلیگه بولا اول» دیدی . کوب اوتمادی شول طوب طاوشی قولجه‌ده یاڭغرادی . سلطان تیزگنه آتقه آتلانوب یاننده‌غی وزیر وزراسی ایله ، شهرنی قاماب آلمش روس عسکری حضورینه چقدی و « الله حقینه طوب آتماڭز ! چونکه مینم خاتونلرم آندی طاوشدن پك قورقالر. نیندی شرطلر قویسه‌ڭز شونلرغه رضا بولوب اسیر بیرله‌م، تیك طوب طاوشنی طوقتاڭز! » دیه یالندی .

بارم آسیانی آلورغه حاضرلانمش (اون اون بیش آولدن عبارت) «بیوك» قولجه سلطانلغی اوشبو روشده منقرض بولدی . آنڭ آغاچ طوپلری برنچی آتقاندوق واتلوب بوموشقاغه آیلاندیلر، یه‌دره‌لری قلعه‌دن طشقه‌ده چغا آلمادیلر . بیچاره تارانچیلر ، قطای اداره‌سنده‌ده حریت وسعادتنی تابا آلمادیلر ؛ اوزلری مستقل چاقده‌ده . . . حاضرده‌ده . . . . . »

مترجم: ع . ف .

تاتارلر وحریت دینیه

پتربورغده چغا طورغان «Окраиный Россіи» اسملی غزته (نومر ۱۰) «روسیه‌ده‌گی مسلمان تاتارلر حریت دینیه‌نی نیچك آڭلادیلر ؟» دیه سؤال قویغاننڭ صوڭنده ، اوزی شوڭارغه اوشبو روشچه جواب بیره‌در:

«هر کیمگه معلومدر که، ۱۹۰۵ نچی سنه مانیفست عالی چقغاننڭ صوڭنده ، مسلمان تاتارلرنڭ اڭ کوبسی: — چوقنغان بولسون، چوقنماغان بولسون ایناروديسلرنڭ هر قایوسنی دین اسلامغه اوندارگه ، مسلمانلقغه کرتورگه وآنلرنی مسلمانلقغه کرتو ایچون هر تورلی واسطه‌غه تشبث ایتارگه، همده هیچ یاشرماینچه وطارتنماینچه اسلام دینینی طاراتورغه‌یاری؛ دیب بیلدیلر.

غزته‌لرنڭ یازووینه قاراغانده : مسلمان تاتارلر حاضرگه قدر دین اسلامنی اڭ زیاده اورنبورغ ، اوفا ، سمارا ، سمبر، ۋیاتکه وقزان گوبرنالرنده‌غی چواش ، چیرمش، ۋه‌تاك وچوقنغان تاتارلردن عبارت تورلی ایناروديس قبیله‌لری آره‌سینده طاراتورغه طرشمشلردر. خصوصا مسلمان — تاتارلرغه یقین یرلرده یاشاغان ایناروديسلر بیك تیزلك ایله دین اسلامغه چقغانلر چونکه مسلمان تاتارلرنڭ تیللری، عرف وعاداتلری بونلرغه بالا وقتلرندن بیرلو معلومدر.

فین قوملرینڭ احوالی حقنده کسب تخصص ایتکان پروفیسور «قاستره‌ن» نڭ بوندن یاریم عصرلر اول: — «اوغور وفین قوملری ترکلر ایله قاتناشقان وقتده اوزلرینڭ ملیت وقومیتلرینی یوغالتوب ترکلشه‌لر» دیگان

کرامتلی سوزی یالڭز سیبر طرفلرنده غنه دگل، بو کونگی کونده ۋولغا بویلرنده ده میدانغه کیلوب طوره در.

ۋولغابویىنده پاراخود، یاکه آت ایله یورولگان وقتلرده میشچره‌ك، چواش، چیرمش شبکالی تورلی خلقلرغه طوغری کیلنه‌در. لکن بو یگی مسلمانلر اوزلرینی، اوزقوملرینڭ اسمیله میشچره‌ك، چواش، چیرمش دیب یوروتمیلر، یالڭز مسلمان دیب‌کنه یوروته‌لر.

ۋولغا بوینده معلوم طارغاوی دوم برادران کریموفلر ۱۹۰۷ نچی سنه‌ده، ۱۷ نچی اوکتابر مانیفستنی، مینیسترلر قامیتیتی‌نڭ ۱۹۰۵ نچی سنه آپریل مقرراتنی، روسچه تاتارچه تیلده کچکنه رساله ایدوب باصدردیلر. بو رساله‌ده مسلمانلر هم مسلمانلق غه چغارغه تلاوچیلر ایچون کیره‌ك بولغان ماده‌لر ذکر ایتلگان همده، مسلمان دینینه چغارغه تلاوچیلر طرفندن گوبرناطورلرغه بیریله طورغان پراشینیه فورماسی یاصالوب- شول رساله‌گه قوشلغان.

اگر حریت دینیه‌نڭ معناسی: «روسیه تبعه سی اولان هرکیم اوزی تلاگان دینده طورورغه اختیارلی‌در» دیگان سوز بولسه ایدی، بوندای مخصوص پراشینیه فورمالری باصدروب طاراتوزغه نه‌حاجت وادر؟ مسلمان تاتارلر بونی البته اوزلری ایچون باصوب طاراتمیلر، چونکه آنلرغه آنڭ کیره‌ك یری یوقدر.

دین طاراتو خصوصنده روسلرنڭ روحانیلرنده‌ده کوبسنچه بر حرکت کورلمی. اما مسلمانلرنڭ ملا، مؤذن کبی روحانیلریگنه توگل، حتی، سوداگر، اشچی، شاکرد کبی روحانی بولماغانلریده اوز دینلرینی طاراتورغه طریشوب یاتالر.

عجبا پراوصلاونی روحانیلرینڭ حاضرگه قدر، شولای تاتارلر شیکللی، پراشینیه فورمالری باصوب طاراتقانلری بارمی؟ بونی بیلمم. لکن، اوز دینلرینی طاراتورغه، مسلمان‌تاتارلرنڭ بو درجه باطرلق کورساتولرینه ایس کیتماسلك توگلدر.

اگر مسلمان تاتارلر دین اشینه حکومت ومأمورلرنڭ مداخله‌سنی حقسزلق وعدالتسزلك صانی طورغان بولسه‌لر اوزلری نیچون باشقه لرنڭ دین اشینه قاتناشه لر ویالڭز اسم گنه یازارغه اورن قالدروب، پراشینیه فورمالری باصوب طاراتالر؟

ایلمینسکی وتیموفیوف بولی ایله‌چوقندرلغان تاتارلرچن خرستیان اولوب مسلمانلق‌غه قارشو طورسه‌لرده، مسلمان تاتارلر بونلرنیده دین اسلامغه طارتورغه‌طریشودن کیری‌طورمیلر. بو چوقنغان تاتارلرنڭ اوقورغه یازارغه‌بیلمی طورغانلرینی اسلام‌غه طابا طارتو مسلمان تاتارلر ایچون اول قدر چیتن بولماسه‌ده، اوزلرینڭ‌خرستیان‌اشقولالری، پوپلری‌وخرستیانچه عمل وعبادتلری بولغانلری آلای تیزگنه بیرشمیلر.

لکن مسلمان تاتارلر بوکاده بیك‌آبدراب طورمیلر. اوزلری، آنا تیلی وروس حرفی ایله اوقورغه قارشو طوروب دنیانی شاولاتسه‌لرده، محض شول کره‌شنلر آره‌سینه کروب اسلام دینن طاراتو قصدیله، آنلر مکتبنده اوقوتولا طورغان روسچه حرف برلن یازلغان کره‌شن تیلنی اوگره‌نورگه باشلادیلر. ۱۹۰۶ نچی ییلده قزانده، مذکور برادران کریموفلر مطبعه‌سنده «اسلام دینی» اسمنده، روس

حرفی تاتار تیلی ایله. مسلمان تاتارلر اوزلری بر رساله باصدرغانلر. بونک باشنده: پوپلر اسلام دینن طونارغه رخصت بیرمدیلر، کوچلاب چیرکاوگه یوروتهلر، کوچلاب اویلرمزگه ایقونلر قویدیلر، طڭلاماغانلرغه جزالر بیروب تورمه لرگه یابدیلر، سبرگه وقاتورغه یباردیلر، اشتراف آقچه لر تولاتدیلر، عذابلادیلر. قینادیلر » دیناشدر. آندن صوڭ روسلر: ایمانسز، مرحمتسز، طڭلاماوچیلرنی جبرقیلر ایله قیناوچی ایتوب کورساتیله. رساله نی یازغان کشی کرهشن لرنی اوزینک قرداشلری وطوغانلری دیب آتی، دین اسلامغه کروچیلرگه اجماخلر ودین ایچون اذا وجفا کورگان کشیلرگه کوب ثوابلر وعده ایته، ایندی مونده حاضر چن حریت بولدی، شونڭ ایچونده اسلام قاعده لرینی اوگرهنورگه ملالرغه مراجعت ایتڭز ودین اسلامنی اوگرهنور ایچون مکتبلر آچڭز، دیه در.

مسلمان تاتارلرنڭ اوقورغه یازارغه بیلگانلری دین اسلامنی کتابلر ورساله لر آرقلی طاراتالر. اما اوقورغه یازارغه بیلمگانلری باشقه تورلی یول بران حرکت ایته لر: آچلق بولغان یرلرده بونلر ایناروديسلر آره سینه باروب توبه تای لر، قایناغان صولر وباشقه واق تویاك نرسه لر طاراتالر. بونلرنی آلور ایچون طبیعی بر قدر تاتارچه بیلورگه، تاتارلرنڭ ملا وسوداگرلرینه حرمت ایتارگه حاجت بولا، آنلر شونده بر طابنغه اوطوروب آشیلر، آشدن صوڭ مسلمانچه دعا قیله لر.

رساله، کتاب ومطبوعات واسطه سیله اوز دینلرینی طاراتو خصوصنده مسلمان تاتارلر پراوصلاونیلردن کوب آلغه کیتمشلردر.

تاتارلر دینی رساله لرنی بشر، اونار وحتی یکرمی بشر ملڭ باصالرده، ١٦ بیتلی بر رساله نی بره ملب بر تین ایکی تین گه ویوزلب آنلرنده کیم گه صاتالر. حالبوکه میسیونیر جمعیتلرینڭ رساله لری بونلرغه قاراغانده دورت بش مرتبه آرتق قیمت بولا ویبللرچه اسقلادلرده، طاراتلماینچه یاتادر. مسلمانلرنڭ بایلری بو دینی رساله لرنی کوبلاب صاتوب آلالرده آوللرده، بازارلرده، یوللرده، مکتبلرده وقایده غنه ممکن بولسه شونده بوشلای طاراتالر. اما روس میسیونیرلرینڭ بوڭا قدر بویله بر اش اشله گانلری بارمی؟..

آنڭ قاراوی آنلرنڭ اشلری حاضر کوبایدی: آنلر حاضرنده، مسلمانلق غه کرورگه تلاگان ایناروديسلرنگ بر چوق پراشینیه لرینه زاکلوچینیه بیروب طورورغه مجبوردرلر.

اگرروس میسیونیرلری، هیچ بولماسه، شوشی مسلمان واعظلری قدر برهنر کورستکان بولسه لر، آنلرغه تمام رحمت أیتورگه یاراغان بولور ایدی. روس میسیونیرلری: روسیه خلقی حاضر اوزی تلاگان دینده طورورغه اختیارلی در، دیب ایسابلیلر. اما مسلمان تاتارلر، اوزلرینڭ دینلرن هرکیم گه تکلیف ایله قبول ایتدررگه یاری، دیب بیله لر هم شولای معامله ایته لر.

حاضرنده بعض تاتار محررلری اوزلرینگ یازغانده اثرلرنده، مسلمانلرنی اویغانورغه، گویا حاضر آز شیکللی مسلمان دینینی دخیده نغراق طاراتورغه واوز آره لرندن، روسلرده غی پابیدانوسف لر، ایلمینسکی لر کبی بیوك حمیت دینیه صاحبلری یتشدررگه دعوت ایته لر.

خلاصه: مسلمانلر، حاضرگه قدر، نیچك آنلرنگ مکتب واوقو اشلری معارف نظارتنه

تابع بولماینچه تمام اوز قوللرنده بولمش‌ایسه، بوندن صوڭ اسلام دیننی طاراتورغه تمام حریت آلماقچی واوزلرینه مستقل دوخاونوی پراولینیه یاصابده آنڭ باشینه، طوغریدن طوغری‌اوزی تلاگان وقتده پادشاه‌ایله کوریشه آلو حقینه مالك بر «رئیس العلما» قویماقچی بولالر.»

«**شورا**» : — قلم اوز قوللرنده بولغاچ اوزلری تلاگانچه یازا بیره‌لر وشول طریقچه مسلمانلر اوستینه هر کون تورلی نرسه‌لر اسناد ایده، آقرونلق ایله آنلرنی حکومت کوزینه ده، روس خلقینه ده یمسز کورساته بارالر.

اوزلرینڭ احواللرینی، مطلب ومقصدلرینی روسلرغه آڭلاتمق همده اوزلرینه هر کون ایتلوب‌طورمقده‌اولان یالغان‌اسنادلر وافترالرنی رد ایتمك، مناسبنچه جواب‌ویرمك وروسلر ایله مسلمانلر آره‌سنده حسن مناسبت حصولینه‌چالیشمق‌ایچون، روسیه‌نڭ ٢٠ میلیون مسلماننه ئلله قاچان بر روسچه غزته کیره‌ك ایدی. مع لتأسف، حاضرگه‌قدر بو بولمادی، بوندن صوڭ بولووینه ده امید آزدر.

توحید. حیات. اسلام.

(باشی ١٥ نچی نومرده)

کرم عشیرت : ابنای انساننڭ هر بری کندینڭ‌شرافت‌ذاتیه‌سینی محافظه قیلمق ذمه‌سینه‌لازم اولدیغی کبی، اهل‌اولادو عیالی حقنده‌ده بووظیفه‌نی اجرا قیلمقی لازمدر. بو اجلدن هر کیم اولاد وعائله‌سینڭ ناموسنی‌صاقلامق فطرت وفضائل اقتضاسنچه قوم وملتنی تربیه قیلمق، دنیا وآخرت سعادتلرینڭ شرائط ووسیله‌لرینی کوزلمك ایله بورچلیدر. بو دخی قرآن عظیم‌نڭ «قوا انفسکم واهلیکم نارا....» آیة کریمه‌سیله و« مروا اولادکم بالصلوة اذا بلغوا سبعا....» حدیث شریفی ایله ایضاح وتنبیه ایدلمشدر.

بتون دنیاده‌گی انسانلرنڭ جمله‌لری حضرت آدم بالالری اولدیغندن آڭا دخی حقیقتا وارث وذریت اولمق حضرت آدمنڭ ذاتنده مودوع اولان معنویت وشرافتنی محافظه قیلمق ایله اولور. بو شرافت ومعنویت دخی بنی آدمنڭ هر افرادینه عام اولوب هر بری طرفندن اجراء قیلنمق لازمدر.

قران‌عظیم نڭ: « وانذر عشیرتك الاقربین ...» آیة کریمه‌سی اوشبو حقده‌در. ایشته ابنای بشر آراسنده نسب اوزرینه حسب وشرافتی علاوه قیلمق بویله اولنور. شرافتسز اولان نسبده هیچ ثمره وفائده اولنماز، اویله قوم وقبیله‌لر پراکنده‌ومتفرق همده فضائل وآدابدن خالی اولوب اساسسز وروحسز بولنورلر. بو اجلدن لسان نبوت « ایاکم وخضراء الدمن » دیو بیورمشدر. کرهٔ ارضنڭ سطحنده نه قدر میلیونلر ایله مسلمانلر اولور ایسه اسلامیت جهتندن بارچه‌لری قرنداشلردر. انسان ایچون کندی عشیرتینڭ شرافت وسعادتنی سومك لازم اولدیغی کبی دینی مسلمان قرنداشلرینڭده شرافتلرینی ده سومکی کرکدر. فطرت‌وفضائل اسلامیه قانوننچه جمله مسلمانلرنڭ حاللرینی ممکن قدر اصلاح قیلمق یولنده بولنمق کرکدر. بو دخی

قرآن عظیمنك «انما المؤمنون اخوة فاصلحوا.» «فاصبحتم بنعمته اخوانا.» آیتاریله ایضاح اولنمشدر. بناءً علیه اسلام دخی اقرباء آراسنده صلهٔ ارحام وتعاون، تناصر حسن معاشرت، الفت ومحبت، قیلشمق ایله بیورر. هم ده عموم مسلمانلرنك آراسنده اسلامیت جهتندن حدسز حقوق قویلمشدر.

انساننگ شرافتی دخی یالگز روح ایله گنه دگل بلکه جسم وبدنی جهتندن شرافت وفضائلی اولنور. چونکه انساننك بدنی نه قدر اعضالری مشتمل ایکان بارچه سنده نیچه درلو حکمتلر باردر. وهر برحکمت دخی بر شرافته مظهردرکه: هر قایوسینگ حکمتلری ایله شرافتلرینی محافظه قیلمق هرکمنك ذمه سنده واجب اولنور قاراگز لرحق تعالی بزلره کوز یاراتدی، قولاق خلق ایتدی. طعام شرابلری تاتور ایچون ذوق یاراتدی. سویلشمك ایچون لسان خلق قیلدی. گیزمك ایچون آیاقلر، طوتمق ایچون قوللر یاراتدی. طعام وشراب سوگدرمك ایچون معده (قارن)، تناسل ایچون دخی اعضا وقوهٔ شهویه، قوهٔ غضبیه لر خلق قیلدی. حالبوکه: بونلرنك هیچ بری عبث وباطل خلق اولنمایوب هر برنده حدسز حکمتلر باردر. بتون کائنات اساس حکمت اوزرینه بناءً قیلندیغی کبی بو اعضالرمز دخی حکمت ایله خلق قیلنمشدر. بناءعلیه بزلره دخی بونلرنك حکمتلری ایله شرافتلرینی محافظه قیلمق فرض اولندی. بونلرنك حکمتلرینی وشرافتلرنی محافظه قیلمق ایسه انساننگ حیات وسعادتی یولنده اعتدال ایله خدمت قیلدرمقدر. انساننگ دنیا وآخرت حیات وسعادتی ایچون نه لر حاجت ایسه بو اعضالری اعتدال ایله وظائف فطریه لرنده استعمال قیلمقدرکه: بونگ ایله هر برینگ حکمتلری وشرافتلری محافظه قیلنور.

کوزننك حکمتی وشرافتی حق تعالی نگ آفاق وانفسده اولان آیات وحکمتلرینه نظر قیلمق وآیات تکوینیه وآیات تنزیلیه سی اوزرینه قارامق ایله ظاهر بولور. حالبوکه بویله قارامق انساننگ حیاتی ایچون عین فائده ایدی. قولاقنك حکمت وشرافتی دخی انساننك حیات وسعادتنه منفعت وفائده ویرن مسموعاتی استماع قیلمق ایله بولنور. ذوق نك شرافتی حیات انسانیه یه فائده ویرن شیلری تاتمق ایله تابلور. لسان نگ حکمتی منافع بشر طوغروسنده تلاوت وقرأت، خطابت ووعظ، تعلیم وتدریس هم ده حیات انسانیه نك مصلحتلری طوغروسنده اولان ضروری معامله لر بابلرنده سویلشمك ایله ظاهر بولور. قارن نك حکمتی انسانه صحیح حیات وقوت ویرن حلال طیب اولان طعام وشرابلری هضم ایتمك، سوگدرمك ایله محافظه اولنور. عقل نگ شرافتی معارف صحیحه وعلوم نافعه تحصیل قیلمق ایله بولنور. وبالجمله انساننگ حیات وسعادتی ایچون بو اعضالر ایله نه قدر عمل قیلنور ایسه شول قدر دخی بو اعضالرنگ حکمتلری وشرافتلری محافظه قیلنمقده در. بونگ ایله انساننگ شرافت ذاتیه سی ظاهر اولور. اگرده بو اعضالری هواجس طبیعیه، هوا هوس افراط، شهوت، حیوانیت، وشیطانیت، اقتضاسنچه استخدام قیلنور ایسه شول قدر بو اعضالرنگ شرافتلری، حکمتلری ضائع اولوب نفس انساننگ شرافتی دخی بونگ ایله برابر ضائع اولور. بو حقایقی «علم منافع اعضا» ایضاح قیلمشدرکه: بو علم ایله بدن انسان مشتمل اولان اعضالرنگ جمله سینگ

اسرار وحکمتلرینی بیان ایدلمشدر اسلامیت طرفندن اولان گناه، ثواب ، طاعت ، وعصیان، اوامر ومناهی ، حلال وحرام ، شکران وکفران، کبی احکامنگ اسرار حکمتلری دخی هر اعضا ده مکتوم اولان حکمتلر وشرافتلرنگ محا فظه‌سی ویا که ضائع اولنماسندن اشکار اولور . مونده قرآن عظیم نگ «قل هو الذی انشاءکم وجعل لکم السمع والابصار والافئدة» دیدیکی آیة کریمه‌سینگ اسراری ظاهر او لمقده‌در . دین اسلامنگ شکر قاعده‌لری ایله حکماء نگ علم وظائف الاعضا سرلری بر برینه تمام موافقدر .

آخری وار .

امام ومدوس سرورالدین .

عثمانلی ادبیاتی

(مصطفی نعیم ١٠٦٥ — ١١٢٨ ﻫ .)

عثمانلی ادبیاتنده معلوم ذاتلردن بریسی مصطفی نعیم افندیدر . بونگ الگ زیاده شهرتی اوز اسمینه منسوب اولان تاریخی (نعیما تاریخی) ایله در .

مصطفی نعیم افندی هجرتنگ ١٠٦٥ نچی سنه‌سنده « حلب » شهرنده دنیاغه کلمشدر . علوم دینیه وادبیه‌نی وطننده تحصیل ایتدکدن صکره ٢٨ یاشلرنده استانبولغه کله‌رك « دیوان همایون » کاتبلگنه کرمش . اول وقتده‌غی کاتبلرگه برر مخلص بیرو عادتی اولدیغندن، نعیم‌نگ آخرینه برالف آرتدروب مصطفی نعیم افندیگه‌ده « نعیما » دیمشلردر .

اسمی معلوم حسین پاشانگ صدر اعظم لگی وقتنده مصطفی نعیم افندی صدارت مکتوبچیلگنده خدمت ایتمش واسمنه منسوب اولان تاریخنی‌ده شول حسین پاشانگ امریله یازارغه باشلامشدر .

مصطفی نعیم افندی ١١٢٨ نچی سنه ده ٦٣ یاشنده اولدیغی حالده وفات ایتمشدر .

بونگ قوهٔ قلمیه وادبیه سی حقنده ابو الضیا توفیق بك بوبله دیه‌در :

« نعیما تاریخی شرائط انشانگ الگ مهم لرندن اولان سلاست معنی وحق افاده جه عثمانلیلرنگ بدایتندن ، عاکف پاشا ظاهر بولغان زمان غه قدر لساننمزده یازلغان اثر لرنك جمله سندن اوستوندر ، دینله بیلور . هله ، تاریخینگ هیئت عمومیه سی اعتراضدن سالمدر . ترتیبنده‌گی مناسبت شول درجه منتظم درکه ، قایو بر یرندن بر جمله سی محو ایدیله جك اولورسه ، غایت ماهر بر رسامدن تزیین ایتدرگان توبه طاقته‌سینك بر طرفندن قوبوب توشکان پارچه کبی، کمچیلگی درحال کوزگه کورینور . باخصوص احوالنی تعریف وتصویرده گی اقتداری فوق العاده اولوب ، تعریف ایدوب آکلاتاسی کیلگان آدمنگ هر تورلی اطوار ومخصوصا تنی انساننگ کوز آلدنده گویا جانلاندرور .

بونگ تاریخی اوقولغان وقتده ، گویا انساننی شول بحث ایدلگان عصرنگ اوزی اچنده بولوندره . توگولگان قانلر ، اچلگان توتونلر، بولوب اوتکان حیله ودسیسه لر ، دوران ایتکان واقعه لر انساننگ اوز باشندن اوتکان واقعه لر حکمنه کره . واقعا ، کوبسنچه، شیوهٔ ترکیبی مألوف اولمیغمز بر طرز

غریبده کورینور. فقط بونکله برابر لذتله اوقنور، هر فقره‌سی آکلاشیلور گوزل بر اثردر. توبانده نقل ایتدیکمز فقره ایسه تصویر سیرت وصورتده گی مهارت‌قلمیه‌سینک کچکنه بر نمونه سیدر، که بوگون دخی مثال طوتولمغه لایقدر.»

بوندن صوڭ ابوالضیا توفیق بك مصطفی نعیم افندینک «ابشیر» پاشا حقنده یازغان اوشبو فقره‌سنی نقل ایته‌در:

«... اصلنده آبازه پاشا خدمتنده وطفل ایکن آنڭ یاننده تربیه کورمش اولدیغندن لوند مشرب، امی وساده‌دل وعواقب اموری ملاحظه وتصوردن غافل، عدل وداد حکومتدن انفرادڭ آنجق سوزینی بیلور، ومهابت وتخویف ایله خلقنک مالنی آسان وجهله آلور، امیانه خشونت زهد ایله متصف، قهوه یرینه صیجاق سود ایچر؛ دخان ایچن یاننده خمر ایچن‌دن بدتر ایدی. صلحا ومشایخی سوه‌ر گچنیردی، اما بر حبه بذل‌ایتمز ایدی. اکثریا رعایتی جمع ماله قادر، ولایت ییقمق فننده ماهر، واجب القتل اراذله ایدی. واکثریا مهارتی جرید ومزراق اویناتمق وقلچ چالمق وآت قوللانمق وشکار احوالنی سویلشمك دن عبارت ایدی. لکن سلطنت امورنده وسبیل غزاده ذره قدر ایشه برامدی.

دائما دیز اوزرنده اوطورر، آز سویلر، هیچ کولمز، کیمسه‌یه قیام واکرام ایتمز، حدود مراسم ومراتبه اعتبار ایلمز، وزرادن اولان اقران واسلافینک بیله رأی ورضاسنی کوزتمز ایدی. خلق اکثریا غرورندن مقهور ایدیلر. جثه‌سی صغیر، دستاری کوچك وجندیانه، ولباسی چرکسی ولوندانه، قامتی قصیر، حرکتی جست وچابکانه ایدی.

قوت بختی قدر تصرفات عقلیه‌سی اولسه ایدی، عموما وزرایی اونوتدرر ایدی.»

واقعا نعیمانڭ قوهٔ قلمیه وادبیه‌سنه مثال کیترلگان بو فقره‌ده، ترکچه‌یه نسبة عربی وفارسی سوزلر کوبره‌ك، ترك تیلی وترك ادبیاتنه یاردم اولسون قصدیله دگل، بلکه اصلاحات دینیه‌نی بیلور ایچونگنه عربچه وفارسیچه اوقوغان آدملرگه آکلاشیلووی مشکلدر. لکن لایقیله آکلایانلر ایچون تعریف وتصویرنڭ بحق گوزل وروحلی اولدیغی قابل انکار اولماسه کرك.

ف. ك.

کیوملر

جای کونلرنده یوقا ونچکه کیوملر کیوب، کوز وقش وقتلرنده قالون کیمك تیوشلی ایدیکنی هر کیم سویلر. فقط کیومنڭ نه ایچون کیولدیکنی بیلوب سویلاوچیلر آزدر.

آدم اوغلینڭ بدنی هر طرفندن بر طبقه هوا ایله چلغانوب طورمقده‌در، ایشته کیوملر اوشبو هوا طبقه‌سنی صاقلاب طورمق ایچون کیولر. دیمك آدم اوغلینڭ برنچی قات کیومی هوا وایکنچی قاتی ده باشقه نرسه اولور. فقط کیوم نه شیدن اولسه‌ده اولور، هوا طبقه‌سنی بتون بتونه صاقلاب طوره آلماز، هوا همیشه ضایع اولور.

بدننی صالقوندن صاقلاوچی نرسه، بدن اوستنده اولان هوامی، یوقسه هوا اوستنده

اولان کیوممی؟ اهل فن تجربه‌سینه کوره تن اوستنده اولان هوا مرتبه‌سنده تن نی، صالقوندن صاقلاوچی وایکنچی عبارتله تن حرارتنی ضیاعدن حفظ ایدوچی، هیچ شی یوقدر. الڭ فائده‌لی کیوم تن اوستنڭ اولان هوادر.

اوشبو سببدن کیوم کیولدیکی وقت تن اوستنده اولان هوا طبقه‌سی اوز حالنچه طورورلق اولورغه تیوشلی. تار وقسان ویا که غایت ایرکن کیوملر کیولدیکنده تن اوستنده اولان هوا کولمکی بوزولور وشونڭ سببندنده آدم اوغلینڭ تننده اولان قزولق یخشی صاقلانمای تیز اوشوگه باعث اولور. یون کیوملر آراسنڭ هوا یخشی‌اویناشوب طوردیغی سببلی جیلی کولماکلر (فوفایکه - فانیل‌لر)نی یالانغاچ تن اوستنه وایکنچی عبارتله هوا کولماگی اوستندن کیارگه تیوشلی.

آدم اوغلی اوشودن صاقلانور ایچون نه قدر اجتهاد صرف ایتسه شول نسبتده اوشومك خطره‌سینه طوغری کلور. شونڭ ایچون اوشودن صاقلانمقنڭ الڭ فائده‌لی طریقی ده ترتیب وتدریج اوزرنده صوقغه آلشمق، تننی عادتلندرمکدر. عادت قدر کوچلی شی یوقدر. بعض آدملر قش کونلرنده تیرلرگه باتوب اوطون کیسارلر وایزولرینی چیشوب، بورکلرنی صالوب یوررلر. موردوالر دکابر ینوار آیلرنده مونچه‌دن چیقوب قار اوستندن یالانغاچ آیاق اویلرینه قایتورلر وبر ضرر کورمازلر. بونڭ سببی ایسه عادتدر. اما بدنی وطبیعتی مساعد اولمامش کیمسه‌لر ایچون صوقغه عادت ایتمك ممکن اولماز. شونڭ ایچون هر کیم اوز حالنی اوزی بیلورگه، عادتلانم دیه بدن وطبیعتی مساعد اولمادیغی شیلرگه‌ده کوچلانمازگه تیوشلی.

تربیه و تعلیم

تربیه طوغروسنده

آنلر ایله بزلر

مغرب خلقینڭ الڭ اعتبارغه آلنش شیلرندن بری بالا تربیه ایتمکدر. بالا طوغدیغی ایله آنڭ نظافتنه، سلامتلگینه، ایمز و اوستینه کیوندرولرگه، اوین وبوقلاتوارینه وشونلر ایله برابر عقلینڭ آرتوینه دقت ایلرلر.

بونلرنڭ بالالری اوشبو سببدن اهمیتلی سوزلر سویلرگه اوگره‌نوب تیلی آچلور، فضیلت ایله رذالتدن خبردار اولوب کوزی آچلور. زیرا بونلرنی تربیه ایدوچیلر حکایت روشی ایله تاریخ وباشقه برمهم شیلر سویلرلر. بالالرده حکایت دکلادقلری حالده

وطن وملتی یولینه جاننی فدا ایدن بهادرلر، مشهور عالم وفیلسوفلر ترجمهٔ حاللر ینی اوگرنوب بونلرنی کندیلرینه اورناك وامثال ایدرلر.

بونلرده بالا تربیه ایدوچیلر بالقاولقنی دشمن، غیرت وهمتنی دوست کوسترهچك صورتده مقاللر ومثللر سویلاب، اشسزلك، طمع، غیبت، نمیمت وایکی یوزلیلك کبی شیلرنی منفور ایتدررلر.

الحاصل غرب خلقی بالالرینه الك یاش وقتلرندن باشلاب همیشه فضیلت وکمالت، حسن خلق درسلری ویروب طوررلر. فقط بو درسلرنی کوکللرگه آغر کلهچك صورتده دگل بلکه اویون وکولکو وشنده‌ همده بالالرنك رغبتلنوب ایشدهچکلری بر صورت ایله سویلرلر. اوشبو سببدن بو بالالر اگرده سویلر اولسهلر آغزلرندن حکمت ساچارلر، بیش اون یاشلرینه یتدیکلرنده مجلس وصحبت ادبلرنی بیلمش اولورلر. یدی یاشلرینه یتدیکلرنده بتون مقصدلری مکتبکه یوروب اوقومق اولور، بر ساعت گنه وقت اولسون مکتبدن قالمقنی اول یکتینك طولا اوماسندن قالمقدن دخی آغر کورر، اصلا تحمل ایتماز.

ایشته تربیه سایه سنده بالالر، بالا ایکان وقتلرنده کامل ایرلر حکمنده اولوب یوررلر، بویله بالالر سایه سنده ملتلر ترقی ایدوب، شان وفخر کسب ایلرلر.

اما بزم حاللرمز نیچوکدر؟ بونی ایسه سویلرگه حاجت کورلماز. بزلرده تربیه هیچ یوقدر. کاشکی تربیه هیچ یوق اولسهنه اولسه اول ایدی، تربیه واردر. فقط چوق تأسف ایدلنهچك حال، بویله تربیه لرمز تربیهسزلك تعلیم ایتمکدن عبارتدر.

صبی وقتنده بالانك جسمینه قویاش کوسترلماز، یخشی هوا ویرلماز. کوز تیکمکدن قورقوب آدم کوزی توشرلماز.

ایمزمك، یوقلاتمق، آشاتمق، ایچرتمك حقنده نظام وقاعده دستور طوتلماز.

ذاتا تربیه ایدوچیلرنك بویله شیلردن اصلا معلوماتلری اولنماز. بر یری خسته اولدیغندن طبیب چاقرلاچق یرده قارتچقلر کلوب اف، تف، ایم تم ایلرلر، کرپی وتچقان ایتلری آشاتورلر. بارماقلر ینی یبلر ایله باغلارلر. اغزی آچلدیغی ایله آنا وآناسینی سوگارگه کرشور، چونکه تربیه ایدوچیلرندن بویله درسلر آلمش اولور. حرمتسزلك ووحشی سوزلیلك، اورنلی اورنسز قچرشمق، تیرگاشمکنی هر ساعت وهر دقیقهده آتا آناسندن وعائله اهللرندن کوروب اوزینه عبرت آلوب طورر.

حکایت ایشتمکچی اولدیغندن یدی باشلی اژدها ایله «بار ایدی بورون زمانده بر قارت..» حکایهسی سویلنور، فقط بو قارت حکایهسندن بر عبرت جیقماز، آغلارغه، کویسزلنورگه باشلانسه پری، پیچورا، کبکیمارا ایله قورقودلنور. بو سببدن بالاده قویان روشنده یوراکسز بر حیوان اولهرق یتشور. قولندن هیچ اش کلماز.

باشی یدیگه یتدیکنده مکتب، معلم ایله قورقورلر «ملا کبله قولاغکی کیسار» دیه علم ایله مناسبتلی اولانلرنی دشمن طوتارغه اوگره تولر.

درست! بعض بر عائلهلرده گوزل تربیه لرده ویرلور، فقط آنلر نادر اولدیغندن یوق حکمندهلردر.

مغرب خلقنده قز بالالر ایسه آنالرو گوزل تربیه ایدوچیلر قوچاقلرندن چیقدقلری صوك مکتبلرگه واروب ابتدائی علملرنی

اوگرەنرلر وهر بر فائدەلی شیلردن آز او لسەدەحصه آلورلر. بوندن صوڭ تدبیرمنزلی، اقتصاد منزلی ، بالالر تربیه ایلمك خاتونلر باشینه كلەچـك وبیلورگه تیوشلی اولەچق شیلرنی برر برر تحصیل ایلرلر .

اما بزلرده ایسه قزلر تربیەسـی ایر بالالر تربیەسینه كوره دخی فنا ایدیكی معلومدر. حیوانلر اوز بالالرنی بزم قزلرمزغه ویرامش تربیەلردن دخی گوزل بر صورتده تربیه ایدرلر. بروقتلر عربلر قزلرینی اولدررلر ایدی، فقط آنلر قزلرنڭ بدنلرنی اولدررلر ایدی . اما بزلرده بدنلر سلامت قالور، آدمچیلكلری، روحلری اولدرلور. اوشبو روحلری وآدمچیلكلری اولدرلمش ذاتلر بر وقت ملت آنالری اولەرق یتشورلر. آنالری تربیه كورمگان ، فضیلت نه شیدر خبردار اولمغان ملت قولندن نه كلور، اویله بر ملتدن نه شیلر كوتیلور؟

مراسله ومخابره

قارقارالی شهرندن:

بزم «قارقارالی» شهرنده عجب بر واقعه یوز كتوردی . بونی ایسه مجموعەڭزگه یازو ڭز مطلوبدر .

صورت حال شویلەدركه : هر بر قری وبلدان كبی بزدەده جمعەدن صوڭره بعدازسنت احتیاطادورت ركعت نماز أدا ایدیلر ، نیتیده (نویت ان اصلی آخر ظهر ادركت وقته ولم اصل بعد) عبارەسی ایدی، لفظا نیتمز شو ، اما قلبا جمعەنڭ وجوبنه شك ایتمەین بر فرد بلكه وجود بولماز ایدی . زیرا جمعه صحتدن بعید ایسەظهر یوم، صحیح واقع ایسه نامعلوم بر ظهرگه نه زمان قضایه براقمش ایمشـز . بوده دگل ایسه تطوع دن اولمق قلبا منوی ایدی . بوصوڭغی صورتی اولگی ایكیـه ترجیحا جمله ركعاتەضم سوره ایدیلر ایدی . بیلمم نه سببـه در، فقهـاء یا علمـاء رحمهم الله ظهر یوم وظهر متروكی اعتباردن اسقاط ، رعایه دن طرح ایدوبده ٣ نچی درجه ده نفلی رعایه ایله حقنی ادایه اوزەنمشلر ؛ حالبوكه ظهر مسافرین مقصوردر .

حال شو مركزده ایدیكه (الله تعالی رحمت ورضوانی ایله قرشوله سون) مرجانی شهاب الدین حضرتڭ تحقیقلری اولان « البرق الومیض » كتابنه دسترس اولندی كورلدیكه اوروشمز غلط ایمشده صحیحی ترك احتیاط ایمش. بو مسئله اوللری ده فروع ده مثبت ایسـه ده بز اعمی مقلدلر آتای بابایلر اوقـودیلـر فلان وفلان شهرلر كندلر قریەلر، حتی تبركلو شریفلر ده بیله اوقیورلر ، بز نه ایچون ترك ایـدەلم ایـله هیـچ اعتبـار ایتمـەمش ایمشز . (البرق الومض) دیدە تقلید دن پردەیی كوتردیده ضیاء حقیقتی كوردك، بر آز ترقی پرور حریت دوست تقلیددن اوصانانلر قول مرجانی ایله عمل ایدرەك (فی الاصل مرجانی نڭ دگل سلف صالحین اسبقك قولی) صلوة مترددەیی ترك أیتدیلر ؛ حالبوكه مسجد یمزده برگنه اولوب بلدەمزڭ مصریتنده شبهەیه سبیل یوق ایدی .

بویله عمل ایدنلر بعض كیمسەلرڭ كوز

لرینه ایلشمه‌سی ایله مجادله‌یه طوتندیلر . هر چند دلیللری واهی بلکه بلا دلیل ایسه‌لرده کثرته مالك اولدقلرندن، جزئی گنه مستدل لرك صحیح بیانلرینه قولاق ویرن اولمادی . استاذلری فلان وفلان‌مداین اوقورلر، فلان وفلان حضرتلر ده بلا اعتراض موافقت ایتدیلر . آنلر بیلمه‌گان منی سوك ؟ غوغا سی ایدی . کتابه مراجعته قبول ایتمه‌دیلر که، حق ظاهر اولسون . زیرا بلدیلر که کتابده آنلره اکمك یوق ، آنك ایچون که احتیاط تودیع ایدن فقها تعدد جمعه‌ده یاخود تعریف مصرده شبهه وقوعنده امر ایتمشلر ، بوده خواصه علمایه‌مخصوص‌اولوب عوامه باعی وجه کان ادایه یول براقمامشلرکه، فرضیت جمعه‌یه شك داخل اولمه‌یه خوفی ایله. یالگز تعصب عناد تقلید کورانه غوغا ده اولوب بالاآخره‌قرار ویررلرکه تاشکند علماسینه باروب آنلردن استفسار ایده‌لر، بوگا قرشو بعض مجربین دیدیلرکه علماء تاشکند فروعدن اوته کچد کلری معلوم دگل . سزه باباغی تقلید ایله فتوی‌دن باشقه هنرلری اولماز ، اما جمهور بر دفعه‌که صالح بلدیلر ، همان یازمه‌یی ترجیح ایله برق ومبضك جمعه‌یه متعلق فصلن بالتمام یازوب : «بوگاسزلرك رأیکز نچوك ؟» استفسارنده اولدیلر، زیراکه یوقاریدن کلن اختلاف اقوال ترجیح بلا مرجح وتردد فیما بین‌النبات بالجمله مجهول دگلدی. بونك بالاسنه بادیه‌دن بر جماعت صحراده جمعه ادایه جواز اولورمی دیه‌ینه‌علماء «شاش» دن استفتا ایتمشلر. شو استفسار ایله استفتا ایکیسی معا او بلدهٔ فاخره علماء کرامی‌نك حضورلرینه واصل اولمش‌ده دورت بیش ذوات جمله مفتی اعلم قاضی (مهرلری اوبله کوستریور) فتوی دوزمشلر . ایکی فتوی بر تاریخده برقلم ده محرر اولوب لکن‌ایکسی‌ایکی مضمونك تشریق وتغریب ایدلمش . شویله‌که بزیم بلده‌نك استفسارینه شریعت نبویه ومذهب حنفیه حکمنچه قریه ده مصریتینده شبهه دن وارسته اولاماباچقندن احتیاط اولی بل واجب دیه مهر ایدرلر . یالگز بزیم قریه دگل بلکه کل‌روسیه زیر حکمنده اولان بلدان وامصار بالجمله بو حکم‌ده داخل عبارەسنده یازارلر . بادیه فتوی سنه بادیه ده جمعه فرض اولمش قرق آدم بقول شافعی حاضر اولسه‌لر ، امامری خواه والیدن مصدق ، خواه فقط اهالیدن منتخب، خواه دائمی منصوب خواه موقت ، خواه جامع اولور خواه اولماز أدای جمعه‌یه حکومت ادن ویرسون ویرمه‌سون برابر ، شریعت‌نبویه ومذهب حنفیه حکمنچه بلا شرط وبلا قید أداء صلوة جمعه جائز اولور .

خوش ! افندیلر باقگز نه درلو فتوی چیقمش ؟ حال‌بوکه عوام نظرنده بیك زور قازان ده قاینااغان بیك اسسی قول تیرزگه بارامی . صحراده قرق آدم ایله شرط وقید دن بری احتیاطدن سرازاد أدای جمعه‌یه جواز اولور ، قریه‌ده (اعنی‌شهرده‌کی مصریتنده شبهه یوق دیه ش ایدیم) شبهه‌دن وارسته اولاماباچاقندن احتیاطا آخرظهره لزوم کوریله بلکه ایجاب‌ایدیله ؛ بو فتوالرك هرایکیسین تحریروتمهیر ایدن ذوات بعینه ذاتلردر . برنده نه ایسه دیگرنده ده شودر ؛ بوذوات کرام بزم ایلرنی بلدیکلریمز دگل ، یالگز عبدالواحد قاری (که پیتره ایکنچی دومایا مبعوث صورتیله واردغندن بزچه فی الجمله مجهول دگلدی، اما دیگرلرینه هیچ معلوما تیمز اولمادغندن حقلرنده شی دیمیه جسارتمز

ایرشمیور . لکن دلیل معرضنده ایتدکلری روایت ، در مختار ، وحاشیه‌سی رد محتار ، قهستانی، شرح وقایه‌وامثالی توالیف متأخرین اولان فروع فقه ایدی ؛ یوقاریده مذکور تجربه کارك ظنی اصابت ایتدی .

ایمدی شریعت نبویه ومذهب حنفیه یه اسنادلرینه کله‌لم : عجبا ! بو احتیاط ظهر عصر سعادت وخلفاء راشدین عصرلرنده ده اوده لمش می ایدیکه، شریعت نبویه‌یه اسناد صالح اولسون ؛ فرض واجب عملیات شرعیه‌ده بر رکن اولدقلرندن ، تعیینلری ایچون دلیلدن سند دن لابدرکه فرض یا واجب ایدیکی بیلنسون ده عملی غلطًا اولسون ، عملدن علم مقدم ایدی دگلمی ؟ واجب ایسه عملا فرض اولدیغندن هر بر احادك بونی عمل واجب دیمه سی ایله وجوب شرعی عدادینه داخل اولورمی؟ بر حادثه یی آحادك شرع نبوی دیمه سبیله ، مادام که اصول دین ده سندی اولمایا اسناد صحیح اولورمی ؟ ماشاء الله !

واعجبا ! امام اعظم ابو حنیفه رضی الله عنه جنابلری بو احتیاطی کندولری ادا ایتمش لرمی ؟ بلا ترك اداسی ایله نرده اولسه اولسون افتا ایتمشلرمی ؟ ظاهر الروایه‌نه شو صورت تأدیه ده یازوب برافمشلرمی؟ که، مذاهب حنفیه‌یه اسناد، اسنادمالم یکن اولمای اسناد صحیح اولسون ! اما بزه دیرلرکه کتب سته‌یی بالتمام کوردگزمی‌که آنده بازلمادیغنی دعوی ایده یورسز . دیرزکه نعم ؛ دوگل کورمه مشز اما در حقیقت کتب سته ده او لور ایسه ایدی صگره ارندن کلن علما وائمه البته نسیان ایتمز ، نقل وروایت ایدرلر ایدی . زیرا شو حقده بو قدر اقوال مختلفه‌نی متردد نقول ومذبذب روایتلری یازارلر ده ظاهر الروایتی اصول سته‌دن همده بحثی ترکمی ایدرلردی ؟ البته دگل ؛ بلکه نقل وروایت ایدرلر وکندو مختارلرن ده تردیف ایدرلر ایدی .

افندی فتاوی مذکوره‌یی حرفیا ثبت لازم ایدی ؛ لکن سوز اوزامایه واسطه اولمادن غیری بر فائده معتد بها اولمدیغندن صداع ویرر فکری ایله اعزه قارئین کرامی آچیدغمدن ترك ایتدم ، لازم اولورسه هر زمان ایدینمه‌سی ممتنع دگلدر .

بو خصوص ده شقه‌می مجموعه‌ء فریده گزه‌تمکنیگزی رجا ایدرم ، تا که خطا صواب قنغی بر جانبده ایسه مطالعین کرام تمییز وتعیین ایده‌لر . مفتیلر جنابلری، نریه استنادا وقنغی بر دلیله اعتمادا بوبله‌چه ضدیکدیگر فتوی دوزدیلر ؟ جریده‌یه آنلرده کرم یوز ندن بر ایکی کلمه دریغ طوتمسه‌لر دیه رجا مزدر . ؛والله یقول الحق وهو یهدی السبیل.هو نعم المولی ونعم الوکیل .

شهر قارقارالی‌دن:

محمد جان محمد صالح اوغلی خجندی .

« اوفا » شهرندن :

« شورا » نك ۱۱ نچی نومیرنك « کوز نعمتی » مقاله‌سنده : « صوفرلقمی مشکل ، صاغرلقمی ؟ سؤالینه هم آچیق هم طو غری اوله‌رق جواب ویررگه شمدیلك بزم اقتدارمز یوقدر » دیمش ایدگز . بو خصوصده سز فنی کتابلر اوقوب کوب شیلرگه مطلع اولدیغگزده شبهه‌مز یوق . بن سزگه تنبیه

یوزندن دگل بلکه شاگرد وقتمده فن تربیه (پیداغوغیا) اوقودیغمزده خاطرمده قالمش بر جمله‌نی آز مناسبت ایله اولسه ده یازارغه موافق کوردم. بز «حواس خمسه نك الك کرکلوسی و انسانلرنی حیوانیتدن آیررغه الك سبب اولانی سمع» دیه اوقومش ایدك. آدملرنك سویلاشرگه اوگرنمکلری اصل سمع سببندندر. صاغراو بالالر تیلسز اوله‌لر. صاغراولرنك الله تعالانی تانولری وعبادت ایتمك روشلری‌ده (یگی اصولده درس آلما غانلرینك) ضعیف اوله‌در» دیه اوقومش ایدك.

ع. م. ت

شورا: — یازدیغکز ایچون تشکر اولنور. قرآن شریفده بنده‌لرگه منت اورنلرنده هر وقت «بصر» دن مقدم «سمع» ذکر ایدلمشدر. احتمال که بو حال کوز نعمتنه کوره قولاق نعمتینك دخی بیوك واولوغ ایدیکینه اشارت ایچون اولور.

اجمال سیاسی

مدنیت حاضره حکومتلر، ملتلر وحتی خصوصی انسانلرنی بر برینه شول درجه ربط ایتمش وشول درجه‌تضییق آلتنه‌صوقمشدرکه دنیانك قایو برنده اولسه اولسون آزمی چوقمی وقوعه کلن تبدلات وانقلاب درحال بتون دنیاغه تأثیر ایته، کچکنه بر واقعه بتون عالم مدنیت طرفندن محاکمه ایدیلرك غلیان افکارگه سبب بولا. باخصوصکه، بو واقعه، و بو انقلاب یاوروپا مدنیتی ایله متمدن، یاوروپادینی ایله متدین بولماغان ملتلرگه تعلق ایتسه مدنیت حاضره دنیاسینك عصبی‌لگی دها زیاده آرتادر.

طبیعی، بونگ سببلری کوبدر. لکن الك عادی والك قصقه سببی شولدرکه: علوم، معارف، مدنیت وتیخنیکه‌ده عقللره حیرت ویره‌جك درجه‌ده ترقی ایتمش اولان یاوروپا ملل متمدنه‌سی، بتون جهاننی اوزینك خاص ملکی، بتون بنی بشرنی اوزینك اسیری وخدمتچیسی صاناماقچی بولا. شونك ایچونده کرهٔ ارضده‌غی اعمال وحرکاتنی اوزینگ کیفنه موافق روشده یورتونی اوزینگ حقی، دیب بله وشوگا استناد ایده‌رك اوز مرادندن باشقه هیچ بر برده بر چبن اوچووینه ده راضی بولاسی کیلمی، مگرکه قارشوسنده اوز ینکندن آرتغراق قوت کورسه‌گنه قول باغلاب مجبورا سکوت ایته.

یاوروپا ملل متمدنه سینگ حالی شایان تعجبدر. اوسندن باقلدقده، گویا بتون دنیا اهلنی اوز مدنیتی ایله متمدن ایتارگه طریشه، آسیا، آفریقا صحرالرینه «معارف ومدنیت» ناشرلری ییباره. لکن باشقه جنسدن وباشقه دیندن اولان بر ملت اوز اختیاری ایله یاوروپا مدنیتنی قبول ایتمگه باشلاسه یاوروپا آنك حقنده زور شبهه‌گه توشه، اول ملت

علیهنده انتریقه‌لر واول ملت حقنده رقابتلر ، نزاعلر باشلانورغه حاضر طورا . بونك مثالری کوبدر . یاوروپا حکومتلری ایران ، ترکیه ، مصر وفاس اولکه‌لرینی اوزلری « مدنیتلندررگه » پك تلی ایدیلر . لکن بو حکومتلر اوزلری باشلاب یاوروپا مدنیتنی قبول ایتارگه تلی باشلاغاچ بونلر حقنده بر طاقم تدبیرلر ایتارگه ، بونلرنك استقباللری حقنده بر طاقم پلانلر قوروب قویارغه یاوروپا دیپلوماتلری لزوم کوره‌لر وشونك ایچون بربرسیله کوریشوب قرارلر بیره‌لر . بومذاکره‌لر وبوقرارلر حاضرگه کیزلی طوتولمقده در . شونك ایله برابر ، یاوروپا دیپلوماتلرینك : « عالم اسلامیت اویغانا ، جنس اصفر خوفی یانینه « عالم اسلامیت » خوفیده قوشیله ، بو ایسه یاوروپا وخرستیان مدنیتی ایچون خوفلیدر ، بناء علیه بوکا قارشو طورونك چاره‌لرینی حاضرلنوك اویلاب قویمق لازمدر » کبی فکرلرده بولندقلری ظن اولونمقده در . اوز استقباللرینی دوشونمگه البته آنلرنك حقلری باردر . لکن بز متمدن یاوروپادن آنی کوتمز ایدك و« بزنك مدنیت » « خرستیان مدنیتی » سوزلرینی بر چیتکه قویوبده قوری « مدنیت » و « سعادت بشریه » سوزلرینی ایشتورگه وعموم بنی بشرنك شول نقطه‌غه متوجه بولولرینه خوش نظر ایتولرینی ، دین وملیت مسئله‌لرینی هر کمنك اوزینه طابشره‌رق بونلرنی آمال سیاسیه‌گه آلت ایتولرینی تلامز ایدك .

بو صوڭ کونلرده بولغان سیاسی واقعه لردن بلغار وکیلنی ضیافتکه دعوت ایتماو سببلی ترکیه ایله بلغاریا آره‌سنده قوزغالوب یاوروپا افکار سیاسیه‌سنه خیلی غلیان بیرگان مسئله صلح طریقیله حل اولونمق اوزره‌در . بر ایندّه بین‌الملل پارلامینتلر قونغره‌سی جیبلوب ، ملتلر آره‌سنده صلحنی محافظه مسئله‌سندن بحث ایتدیلر . گیرمانیاباش مینیستری ده ، گرمانیا : « اوزینك زاقوننی حقوقنی ، زاقوننی اسباب ایله مدافعه ایتو » شرطیله ترك سلاح ایتارگه ده ، صلح طرفداری بواورغه‌ده « مائل » ایدیگنی سویلادی . فاس‌ده یکی سلطان بولدی . بر چوق شرطلر ایله یاوروپالولر بونی تصدیق ایتمك بولالر . ایرانده حریت ایله استبداد محاربه‌سی دوام ایته ، دین ، قان وتیل قرداشی مسلمانلر ایکیگه آیریلوب صوغشه‌رق تزدن قانغه باتالر ، یوزلرچه بالالرنی یتیم قالدرالر . اداره‌ٔ مشروطه‌گه صداقت ایله قرآن اوبوب یمین ایتکان ایران شاهی ملت مجلسنی طوپقه طوتدرغاچ ، بر چوق مجاهدلر وفدائیلرنی آیاقلرندن آصدروب اوتر نگاچ « باغ شاه » دیگان برده شهر طشنده ایکی میلیونغه توشوروب اوزینه دۋاریس صالدره وآنك اسمنی‌ده « نشانهٔ فتح » (جیڭو یادکاری) دیوب تسمیه ایتارگه قرار بیره !

بزنك روسیه مسلمانلرینده اولگیچ ، غایت راحت وطنچ‌غنه یوقلاب صو ایچنده‌گی طوز شیکللی مادی و معنوی جهتدن کوندن کونگه اری باره‌لر .

کشفیات واختراعات

جبقسز تیلیغرام

مشهور علما دن آمریقالی — دوقتور « فه لیس » آمریقا ایله انگلتره آره سنده بر پاراخودده بارغانده یولده چبقسز تیلیغرام واسطه‌سیله انگلتره وآمریقاده هوا نیچوك اید یکینی صوراشمش وآمریقا ساحلندن ۱۴۰۰ چاقرم ، انگلتره ساحلندن ۲۱۰۰ چاقرم برده اولدیغی حالده هر ایکیسنده‌گی هوا حقنده درست معلومات آلورغه موفق بولمشدر. اوشبو خبر ، هوا واسطه سیله اوچ ساعتده پاراخودغه ایرشمشدر .

صو اوطی

« بیرلین » مهندسلرندن‌فیدلر ، صوغه تیو ایله قابونه طورغان بر صیوق ماده کشف ایتکان .

ایمپراطور ویلهلم صورادی بوینچه، آنانگ آلدنده اوچ مرتبه تجربه یاصالغان . هر قایوسنده مطلوبچه نتیجه ویرگان . بو صیوق نرسه‌نی کولگه توککانلر. یالط ایتوب اوط قابنوب یالقونی قرق‌فوط قدر هواغه‌کوتارلگان .

غرب ادبیاتندن

آنا (۱)

قارچق — سزنگده، اوزگزنی پك سویه طورغان آناگز واردر، بن بوگا امینم .

محرر — بز آنی بوکونگنه کومدك ، دیه آفرونغه جواب بیردی .

قارچق — مونه بن کوب سویلاب سزنگ یغلاب قایغو وحسرتلرگزنی یگلاپتووگزگه مانع بولوب طورغانمن، جناب حق سزگه صبر وتسلی ویرسون، صاو بولگز!

محرر — طوقته‌گز ئلی . . بن سزگه مصراعلر یازه چقمن.

قارچق — آنلر بوگونوك اولگورر گه کرك شول . . . آنانگ اوستنه ده بن بیت پك فقیر من .

محرر — سز بگا سوزمنی بترر گه بیرمادیگز. بن سزگه ایتورگه تلاگان ایدمکه : مصراع یازغان ایچون یا ۵۰ شیلینغ آلامن ،

(۱) باشی ۱۷ نچی نومیرده

یا که بردە حق آلماینچه بوشلای یازامن.

قارچق ــ لکن، بن امید اینه آلمی‌من که، سز بڭا بوشلای... چونکه بز هیچ‌طانیش توگلمز.

محرر ــ مونه طانیشدق ایندی، اوطوریگز، سویلاگز اوغلگز حقنده. الڭ اوّل شونی أیتگز، کمدر اول؟

قارچق ــ اول شوتلاندیه‌نڭ (انگلترەده) کچکنه بر شهرنده مطبعه چیدر، هم غزته چغارا. آنڭ اوبلە نوویننگ هم شول خدمت که کریشوویننگ ۲۵ ییللی‌ایکیسی بر کونده طولا. شونڭ ایچونده، شول کون شرفنه بن آگارغه مطلقا مصراع یازدروب ببرەسم کیله ایدی، اول آنی اوزینڭ غزته سینه باصوب چغارر وفوق العاده سوینور ایدی،

محرر ــ نیچه یاشده اول؟

قارچق ــ ایللی لر تیرەسنده. اوزم یتمشنچی ده، بن کباوگه ایرته باردم، هم ایرته طول قالدم.

محرر ــ سزنڭ ایریگز نی خدمتده بولغان ایدی؟

قارچق ــ ایرم معلم ایدی، همده اچمگان وقتنده پك یخشی طبیعتلی برکشی‌ایدی، لکن صوڭغه تابا، اچمگان وقتی پك سیرەك بولا باشلادی. اوغلمز ۱۵ یاشلرنده وقتده ایرم اولب طول قالدم، اوغلم بر اورنغه کروب آقچه طابا باشلاغانچه غه قدر، باشقه طول خاتونلر شیکللی بنده تگو تگوب کیچندم.

محرر ــ صوڭ، اوغلڭ اوزی آقچه طابا باشلاغاچ سڭا یاردم ایته می؟

قارچق ــ یوق، اول اویلەندی. اوزیگزگه معلوم بیت، اوز عائلەگنی قارارغه حاجت بولا باشلاغاچ....

محرر ــ اوز عائلەگنی قارارغه حاجت بولا باشلاغاچ، «آنا اوزینی اوزی قاراسون» دیب آنی طاشلارغه منی؟ دیه قارچقنڭ سوزینی کیسدی.

قارچق ــ بڭا بیت کیچنورگه پك آز کرەك، بن پریوتده بوش قوارتبراده طورەمن، آنڭ اوستینه، خدای غه شکر، ایسانلگمده یخشی ئلی، تگو تگوب، آش پشروب بر آز خدمتده ایته آلامن، صاقلابقنه‌طوتقانده‌یتکروب بولا. اوغلم بڭا سوینوب یاردم ایتار ایدیده بیت خاتونی.... آقچه خاتونی نقی، اوغلم اول آقچەنی اوزی تلاگانچه طوتا آلمی.

محرر ــ اول حالده مصراعنی یازارغه باشلیم.

قارچق ــ پك یخشی؛ اوغلمنڭ شوندی زور بر بایرامنده، کشی آرەسنده، آناسندن اویات کیلماسون ایچون بن آگارغه گوزل بر هدیەده صاتوب آلدم.

ئلە نیچه قات کاغدلرگه تورگان نرسەنی قارچق صاقلق برلن آقرونغنه چیشارکه باشلادی. کاغد اچندن، طشسی کموشلگان، اچی یوقاغنه آلتون یوگورتکان کچکنه‌گنه بر قایماق صاوتی چیقدی. بو صاوتنڭ طشینه بر یرگه بونڭ، اوغلی‌نڭ یوبیلی‌یی ایچون یادکار ایدیگی، یوبیلی نڭ‌تاریخی حك ایدلمش (قازوب‌یازلمش) ایدی. قارچق قایماق صاوتنی اوستال اوستنه قویدیده شادلانوب:

ــ گوزل بیت ئه؟ دیدی.

محرر ملایم بر چهره ایله:

ــ البته، پك گوزل بر شیدر، دیدی.

قارچق ــ حقی‌ده بت آنڭ اوچـوز توگل، آنی آلورغه یتارلك آقچه حاضرلو

ایچون بکا بایتاق مدت قصیلوب طوروب آقچه جیارغه طوغری کیلدی ، دیه بر آز افتخارده ایدوب قویدی .

محرر — بولور ، اشانامن .

قارچق — سز پك یخشی کشی ایکانسز ، اول حالده بن سزگه بارنده أیتوب بیرریم : بز فقیر کشیلر بتون کونمزنی قاره ایکمك و قهوه ایله اوتکارەمز . اما اوغلمه بو بولاکنی آلوب بیرر ایچون بن قهوەمه شکر و سوت صالمایتچه ، قاره کوینچه گنه اچوب آقچه جیدم ، درست ، برر یلدن آرتق شولای قاره قهوه ایله کون اوتکارر گه طوغری کیلدی ، امـا ، آنگ قاراوی ، اوغلمه نیندی هیبت بـولاك آلدم ؛ هم اوستینه مصراع یازدرر ایچون بش شیلینغ آقچەده آرتدردم .

محرر تیزگنه باروب اوزینك یازو اوستالی یانینه اوطوردیده ، کوزلرندن طامغان یاش بورتوکلری ایله چلانمش کاغدگه بر شیلر یازاوغه باشلادی .

قارچق قوللرینی قاوشـروب ، آنگ یازغاننی فوق العاده بر لذت وسوینچ ایله قاراب طوررغه باشلادی ودیدی : — شعر یازغاننی بنم برده کورگانم یوق ، سز آنی نیچك اینوب یازا باشلیسز ایکان ، شول بکا پك عجب طویولا ، شونی کورەسم کیلەدر .

محرر قارچقنك سوزلرینه قولاق بیرمی ، اول یازا ، قلمی کاغد اوستنده یوگره ، یازغان نرسەلری ، یب که تزلگان اینجولر شیکللی ، بربرسی آرتندن تزیلوب فوق العاده گوزل ومؤثر مصراعلر تشکیل ایتله بارا ایدی . اول ، آنادن اوغلغه یادکار مصراعلری یازدی . یازغان نرسەلری صاف محبت ایله وهر بر مشکلاتکه توزگان ، هر بر فداکارلقنی ایتکان وشونلرنك قارشوسینه هیچ بر مکافات کوتمگان بر آنانك اوز اوغلینه اولان محبتی ایله طولو ایدی .

بو قدر روح و تأثرات ایله طولو اولان شعرنی نیچك یازغاننی محرر اوزیده سیزمی قالدی . یازوب تمام ایتکاچ ، قچقروب آنی قارچقغه اوقودی . قارچق قوللرینی قاوشرغان کوینچه هیچ حرکتسز اورندقده اوطورەقده وکوزلرندن چقغان یاش بورتوکلری جیور چقلی بیتلرندن تگاراب توشمکده ایدی . محرر کاغدنی قارچقنك قولینه طوتدردی . اوطورغان اورندن قوزغالەرق کاغدنی قولینه آلغاچ قارچق محررگه :

— سزنك ، اوزگزنگده آناگز بولغان ، شونگ ایچونده سز آنا محبتنی شول قدر گوزل‌ته ویر ایتارگه بله طورغاندرسز ؛ سزگه پك رحمت ؛ یازغان شعرلرگز ایچون سزگه مکافات بیرگه منم حالمدن کیلمی ؛ فقیر بر قارچقنی ، کوبدن بیرلی کورمدیگی روشده زور بر سوینچ که ایرشدروگز سببلی قلبگزده حاصل بولغان تأثر سزنك مکافاتگز اولسون ایندی ، دیدی واوزینك کیبکـان یابق قوللـرینی محررنك باشینه قویەرق ، آنی اوزینه طابا آید بده ما ئُغایندن اوپدی ودیدی :

— سزدن الله راضی اولسون ، الله سزگه بخت وسعادت ویرسون ، سزنك ایچون ، تگی دنیاده مرحوم آناگزنك روحی وبو دنیاده بن دعاچیمز .

بوندن صوك قارچق اوزینك قایمـاق صاوتنی کاغدگه یخشیلاب توردیده ، بوگوله بوگوله سلام ویروب ، واق واق آتـلاب ایشکدن چغوب کیتدی .

اوزینگ بولمه سنده یالگزغنه قالغاچ

جورج پرسل‌ی قولی برلن یا ثاغینه طایاندیده
اوکسوب اوکسوب یغلارغه باشلادی . لکن
بو یاشلر، آچی حسرت یاشلری توگل بلکه
آنک یوره‌گینی طوتورغان قایغولرنک بوشانو
وندن عبارت ایدی .

جورج پرسل‌ی یغلاودن طوقتاب اورندن
طورغان وقتده قویاشنک ضیالری ترزه توبنده
گی گللر آرقلی اوتوب بولمه‌نی یاقطورتمقده
وقندیل پیالالرندن اوتکان تورلی توسده‌گی
ضیالر لاقلی اوروندقلرنک آرقه‌لرینه انعکاس
ایتمکده ایدی . محرر اوزینک روحنده بریگل
لك ، قلبنده بر سوینچ حس ایتدی . جورج
پرسل‌ی بو کونگه قدر شعرلر ونثرلرنی
یالگز «یازا» ایدی ، بوگون ایسه عمرنده
برنچی مرتبه اوله‌رق شعرنی «ایجاد» ایتدی
وبوندن اعتبارا اوزینك شاعر وقوه شعریه‌نك
جناب حق طرفندن اوزینه احسان ایدلمش
اولدیغنی برنچی مرتبه اوله‌رق حس ایتدی .

«مترجم ف . ك .»

مسامره :

(امام زجاج حضرتلرینك «الامالی» نام
کتابندن :

«ایشاك» اسمنده بر آدم خاتون آلدی .
بو کیمسه خاتونی ایله پك یخشی ترکلك ایتدیلر .
دنیالری ده یخشیلاندی . کونلرنك برنده
خاتونی: «بو اسمك گوزل دگل، باشقه بر گوزل
اسم تابوب، اولگی اسمگنی اوزگرتسه‌ك
ایدی ، بنم جانم شونی ایستیدر» دیدی .
ایری یارار! دیه وعده ویردی هم‌ده بر وقت:
«ایمدی بن اسممی اوزگرتدم، اوزمه قاچردیه
اسم ویردم» دیدی . خاتون : «واقعا بو
صوڭغی اسمك اولگیسینه قاراغانده کوب گوزل.
فقط هنوز حیوان آزبارندن چیقه آلمامشسین!»
دیدی .

متنوّعه

•• حریت ویرلمازدن اول ترکیاده ۳۰،۰۰۰
جاسوس اولوب زور وظیفه‌لر آلوب طورمشلر
وسیاسی اشلر ایله تهمت ایدلوب، زندانه
صالنمش ۱۰،۰۰۰ محبوس اولمشدر.

•• آمریقاده بوندن مقدم ۶۱۲ آرشین بیوك
لکنده بر یورت بنا ایتمشلر ایدی . شمدی
«نیویورق» شهرنده اولان «میتروپولیتان»
اسملی استراخاوای شرکتی ۶۵۷ آرشین بیوك
لکنده بر یورت صالدی . اوشبونك شهرتی
آز کونلر صوك بته‌چکدر . زیرا «اقویتال»
اسمنده اولان ایکنچی بر شرکت ۹۰۹ آرشین
بیوکلکنده و ۶۲ قات ایدوب بر بنا صالاچقدر.
بنوب توشوب یورر ایچون بو بنانك ۳۸ یرده
الکتریقی ماشینه‌سی اوله‌چق . مصرفی‌ده روس
آقچه‌سی ایله یوز میلیون صوم تخمین ایدلمشدر.

•• استانبولده اوشبو ییل قانون اساسی اعلان ایتد
لدیکی صوك حربیه‌ناظری اولان رجب پاشا،
اسمی رجب اولوب رجب آینده حربیه ناظری
تعیین ایدلمش، رجب آینده، استانبوله کلمش
رجب آینده وفات اولمش.

•• آمریقا جمهوریتی علم یولینه هر ییل ۲۵۰
میلیون صوم صرف قیلادر . بو مملکتده ایسه

٧٠ میلیون مقدارنده خلق وار. علم سایه‌سنده امریقا خلقینك داخودی (وارادات وتابرشی) -وك بیللرده ١١ میلیارد صوم آرتمشدر.

●● روسیه ده ١٤٦ میلیون خلق وار. بونلردن برمیلیون ٥٠٠ مڭ مقداری اورتا آبرازاوانیه‌لی. دیمك یوزآدمدن بری اورتا آبرازاوانیه‌لیدر. حالبوکه بعض مدنی مملکتلر نڭ یاروم خلقی اورتا آبرازاوانیه‌لیدر. یکرمی میلیون اولان روسیه مسلمانلری آراسنده اورتا آبرازاوانیه‌لی (گیمنازیه وآنڭ کبی پروغراملی مکتبلرده اوقومش وشونده اولان عالملردن خبردار)، کیمسه نه مقدارده اولور؟

●● روس «آقادیمه ناوق» سی بتون آوروپا علمی جمعیتلرینه مراجعت ایتوب، بتون دنیاده غی بیل وچیسلاحسابینی برلشدرو مسئله‌سینی قارار ایچون عمومی قونفرەسی یاصاونی تکلیف ایته‌چکدر.

●● کیشینق شهرنده اوتکان دوما اعضاسی «قروشیوان» طرفندن چغارلمقده اولان قاره گروه «دروغ» غزته‌سی اوشبو کونلرده خزینه‌دن ١٠ مڭ صوم یاردم آلمشدر. بوغزته کیشینفده یهودی پاغرومینه سبب بولغان ایدی.

«ت. ق.»

کتاب دشمانلری

هر بیل دنیاده یوزمیلیونلرچه نسخه یاڭی کتابلر نشر قیلنوب طوره‌در. پك نادان بولماغان همه ملتلر کتابنی سویه‌لر؛ درجهٔ ترقیلری کتاب‌کوبلگی ایله صانالا. کوب آدملر اوچری: باشقه‌لرغه قاراغانده آرتغراق کتاب محبی بولالر؛ عمرلری بوینچه کتاب جیوب بیگلرچه، یوزمڭ، حتی میلیونلرچه جلد کتابلی کتبخانه‌لر قالدره‌در. لکن تاریخ کورساته‌درکه: کتابنڭ دوستلری کوب بولسه، دشمانلری دخی‌ده کوبراك بولمشدر. بوندی آدملر اول زمانلرده بیك کوب بولغان.

اڭ ایسکی کتاب دشمانلرندن برسی بابل پادشاهسی بخت نصردر. بو آدم اوزندن اولگی پادشاه وقهرمانلرنڭ شهرتینه کونلاشوب، اوز مملکتنده‌گی همه کتابلرنی یاندرتمش و «تاریخ مندن باشلانسون!» دیمشدر. قطای ایمپراطورلرندن «چی‌خوانغ ته» ده نه سببدندر، اوز مملکتنده‌گی بتون ایسکی کتابنی جیدروب یاندرتمشدر. قاتولیك پاپالرندن بیوك غریغوری، خلقده فقط خرستیانلق حقنده‌غی کتابلرغنه قالدرو قصدی ایله اوز نفوذنده اولان مملکتلرده‌گی بارچه ایسکی فلسفه وفن کتابلرن خراب ایتدرمشدر. بیزانتیه (استانبول) ایمپراطوری لیف استانبولنڭ اڭ بیوك کتبخانه‌سنی؛ روما ایمپراطوری یولیوس قیصر دنیانڭ اڭ مشهور کتاب مجمعی اولان اسکندریه کتبخانه سنی؛ ایسپانیا پاپاسلرندن قاردینال «قسه مەنس» ٥ بیك دانه اڭ مزین وقیمتلی قرأن نسخه‌لرینی، بیزانتیه ایمپراطوری مافسمیلیان اوز مملکتی کتبخانه‌لرنده‌گی بارچه یهودی کتابلرینی، انگلتره‌نڭ پك اوصال وزیری قروموەل-اوقسفورد کتبخانه سنی یاندرتوب بترمشلردر. ایسپانیاده جزویتلر وقاتولیکلر طرفندن اوتقه طاشلانمش کتابلرنڭ صانی، حاضرگی آوروپانڭ ایسن کیتاپرلك درجه‌ده کوبدر.

تاتار خانی هلاکو صوغشوب بغدادنی آلغاچ، کتابلرنی جیوب، آسیانڭ اڭ

زور صولرندن بولغان دجله‌گه طاشلاتقان‌ده ، دجله بوولوب طورمشدر .

الحاصل تاریخنڭ کوب ارەم ایتلگان کتابلر اسلاملر نقیدر . خیلی کتابکه مالك اولان قزان ، روسلر قولینه کردیکده هیچ بر کتابسز قالمش ؛ خریستیان میسیونیرلرندن «داوسینغ» اوز مذهبینه مخالف نه‌در کتاب ، نه‌در بر بو مقدس صانالغان نرسه بولسه ، جمله‌سنی یاندرتمشدر . لکن اڭ کوب اسلام کتابلری، اهل اسلامنڭ اوز اعتبارسزلقلری ، اوز آره صوغشلری ، کوب کتابلرنی طارافان آشاو هم پاژارلرده یانو سببلی تلف بولمشدر .

١٨٧٠ نچی یلده گیرمانیا ـ فرانسوز صوغشی وقتنده گیرمانیانڭ استراسبورغ شهرنده‌گی اڭ زور کتبخانه‌سی‌ده اوتقه طوتولمشدر .

ایسکی تاریخلرده بعض اسلام خلیفه‌لرینڭ ده شوندی وحشت ایله اشتغاللرن یازغانلر مثلا، حضرت عمرنڭ مشهور اسکندریه کتبخانه سنی یاندردیغینی خبر بیرەلر . لکن بو خبر بر طرفدن، اسلام خلیفه‌لرن یامان کورساتورگه طرشقان میسیونیرلر وایکنچی طرفدن‌ده: «کافر کتابلرن یاندروب بترو ایله افتخار ایته طورغان نادان مسلمانلر طرفندن احداث قیلنمش بولوب صوڭغی مکمل تاریخلر طرفندن تکذیب ایتله‌لر .

آوروپا کتابلرنده ، استانبولنی صوغشوب آلوچی مشهور سلطان محمد فاتح حضرتلرینڭ ده یونانچه ١٢٠ بیڭ یازونی تلف ایتدردیکی مسطوردر . لکن بو خبرده آچیق دلیللی توگل .

•• گیمبیا گرلردن «جون گمپل» اسمنده بر انگلیز اوچوز نرسه‌لردن کون‌یاصامق اصولی تابمشدر . بونڭ کوننده‌ن اشلانمش باطینکه وایتکلرنی لوندن شهرنده‌اولان پوچته مأمورلری کیوب تجربه‌ایتدیکلرنده حیوان‌تریسندن اشلانمش کوندن زیاده چدامل اولدیغی اڭلاشلمشدر .

•• هوا فلوتی تأسیس ایلر ایچون آمریقا حکومتی پارلامینتودن بر میلیون ریال آقچه صورارغه حاضرلنه‌در . اوشبو فلوت آمریقا حدودی تیره‌سنده هر وقت یوروب طورا چقدر . «الجامعه» .

•• آمریقاده «ماین» ولایتنده ایسرتکچ یالگز آپتیکلرده گنه صاتوله‌در ۰ کرك کیمسه‌شوندن واروب دوا روشنده صاتوب آلادر .

•• قطب شمالی آدم طورورغه صلاحیتلی، هواسی یخشی وجیلی اولدیغنی ظن ایته‌لر . حتی‌که بعض طبیعیون آدم علیه السلام ایله آنامز حوانڭ ایلك طورمش اورنلری قطب شمالی مرکزنده اولدیغنی بعض فنی دلیللردن استخراج ایته‌لر .

سلفلرنڭ بایلقلری

بزلرده کوب آدملر واردرکه، صحابه وعموما سلفلرنی یارلی ترکلك ایتمش ، کیم چافرر وکیم کتورر ایکان؟ دیه طورمشلر یا خود بتون عمرلرینی مسجدلرده نماز اوقوب وتسبیح تارتوب کچرر اولمشلر دیه ظن ایتلر . بو ظن درست دگلدر. سلفلر قاشنده اڭ مکروه کورلمش شی طمع وسلامت بدنلی اولدیغی حالده باشقه‌لر کوزینه قاراب کسبسز وحرکتسز یاتمق اولمشدر . سلفلرنڭ کوبراك عمرلری مسجد ده اوتمش ایسه بو وقتلرده مسجدلر یالگز عبادت ایچون‌گنه مخصوص اولمای ، بلکه

عمومی شیلر اورنی مسجد اولور ایدی. علم مسجدده اوقوتولور، ملت حقنده اولان الوغ وکچوك کیکاشلر، جمعیتلر مسجدلرده اولور، چیتدن کلمش ایلچیلر مسجدده قبول ایدلنور ایدی. العاصل سلفلر زماننده مسجد، ومکتب، محکمه ومسافر خانه‌لر خدمتنی‌ده ادا ایلر ایدی.

صحابه‌لر آراسنده هنر وکسب اهللری کوب اولدیغی کبی غایت بای ذاتلر هم اولنور ایدی. مسعودی وباشقه اسلام مؤرخلری بونلر حقنده گوزل تفصیلات ویررلر. قسقه‌سی ایسه بزم اوشبو یرده یازاچغمزدن عبارتدر:

صحابه‌لر شول قدر بایودیلرکه حتی آتلر یوز بیکدن ومدینه‌ده اولان خرما باغچه‌لری دورت یوز بیکدن صاتولور اولدی. مدینه شهری مال ایله طولو اولنور ایدی.

سکزنچی کشی اوله‌رق مسلمان اولمش عبدالرحمن بن عوف الزهری بر وقتده اوزینك بر یرینی قرق بیك آلتونغه صاتوب الله یولینه صدقه ایتدی وایکنچی بر وقتده شامدن مال‌نویاب کامش یدیبوز دوه‌سنی بتون یوکلری ایله وبشیوز آتنی بر یولی خیراتغه صرف ایتدی.

بدر صوغشنده حاضر اولوچیلردن ابو طلحة الانصاری اڭ بیوك بایلرنڭ بری ایدی وهجرتدن ۳۴ ده وفات اولدی.

زبیر بن العوام حضرتلری سوداسی زور اولان صحابه‌لردن اولوب اوزینڭ، وفاتنده دورت میلیونلق ملکلری قالدی.

طلحة بن عبید هم جومرد هم بای صحابه لردن بولوب بر کونده الله یولینه یدیبوز مڭ تاراتدی وایکنچی بر وقتده اوزینڭ فقیر بر قارنداشینه سکز یوز مڭ کموش ویردی، بونڭ ایسه هر کونگی تابوشی مڭ کموش اولور ایدی. وفات اولدیغنده میلیونلار ایله بایلغی قالمشدر.

عمرو بن العاص حضرتلرینڭ قالدرمش ترکه‌سی حقنده مؤرخلر افراط درجه‌ده کوسترورلر.

لیث بن سعد اڭ بیوك محدثلردن وبخارینڭ استاذلرندندر. بونڭ ییللق ربحی سکسان مڭ آلتون ایدی، دیبولر.

اوشبو ذاتلر حرمتلو صحابه‌لر یاکه معتبر عالملردن اولوب، اوشبو ماللرنی حلال یوللر ایله جیمشلردر. اما بونلردن باشقه بای خلیفه‌لر، امیرلر، خلیفه‌لرنڭ خاتونلری، قاضیلر اولسه‌ده آنلرنڭ کوبراك بایلقلری تبوشسز یول ایله اولدیغی ایچون آنلرنی بازارغه لزوم یوق.

جغرافیاچیلر جیولشی

●● دنیانڭ کوب مملکتلرنده جغرافیا جمعیتلری بار. بو کونلرده شویتساریه‌ده «جنوه» شهرنده مذکور جمعیتلرنڭ وکیللری جیولوب مجلس ایتدیلر. بو جیولشده جغرافیاگه دائر بك کوب یڭی معلومات اعلان قیلنمشدر. خصوصا روسیه‌گه دائر معلوماتلر علمانڭ دقتنی جلب ایتمش. چونکه روسیه‌نڭ کوب اورنلری، آمریقانڭ اسسی چوللری وقطبلرنڭ صووق اورنلری شیکللی مجهولدر.

ناشرلری: محمد شاکر ومحمد ذاکر رامییفلر
محرری: رضاءالدین بن فخرالدین.

«کریموف، حسینوف وشرکاسی» نڭ مطبعه‌سی اورنبورغده. Типо-лит. Т-ва Каримовъ, Хусаиновъ и Ко. Оренбургъ.